પ્રજ્ઞા

પ્રારંભિક શિક્ષક તાલીમ

શિક્ષણનો અધિકાર
સર્વ શિક્ષા અભિયાન
સૌ ભણે, સૌ આગળ વધે

ગુજરાત પ્રારંભિક શિક્ષણ પરિષદ
સર્વ શિક્ષા અભિયાન
સેક્ટર-૧૭, ગાંધીનગર

પ્રેરણા

શ્રી મુકેશ કુમાર (IAS)
સ્ટેટ પ્રોજેક્ટ ડાયરેક્ટર, એસએસએ,
અને કમિશ્નર પ્રા. શિક્ષણ અને મ. ભોજન
ગુજરાત

શ્રી એ. એમ. શર્મા (GAS)
એડી. સ્ટેટ પ્રોજેક્ટ ડાયરેક્ટર
સર્વ શિક્ષા અભિયાન,
ગુજરાત

માર્ગદર્શન

શ્રી દિનેશભાઈ દેસાઈ
કન્વીનર
ક્વોલીટી એન્હાન્સમેન્ટ સેલ,
સર્વ શિક્ષા અભિયાન,
ગુજરાત

શ્રી જે. એલ. દાસા
ઓઆઈસી–ટીટી
સર્વ શિક્ષા અભિયાન,
ગુજરાત

શ્રી હરેશભાઈ ચૌધરી
અભ્યાસક્રમ કો–ઓર્ડીનેટર,
જી.સી.ઈ.આર.ટી.
ગાંધીનગર

સંકલન

શ્રી પિયુષભાઈ સુથાર
પેડાગોજી કો–ઓર્ડીનેટર,
ક્યુઈસેલ, એસએસએ.

શ્રી પ્રકાશભાઈ સુથાર
પેડાગોજી કો–ઓર્ડીનેટર,
ક્યુઈસેલ, એસએસએ.

લેખન (સ્ટેટ કોર ટીમ)

કેતનભાઈ ડી. વ્યાસ	કાશીચંદ્ર પરમાર	રોહિત હરિયાણી
ડૉ. ભીખુભાઈ વેગડા	પરેશભાઈ દલસાણિયા	મેહુલભાઈ સુથાર
ભાવેશભાઈ પંડ્યા	દિનેશભાઈ પ્રજાપતિ	હર્ષવર્ધનસિંહ જાડેજા
રાકેશભાઈ પટેલ	ચંદ્રકાન્તભાઈ પરમાર	યોગેન્દ્રસિંહ રાઠોડ
નીતાબેન ઉપાધ્યાય	જસ્મીનભાઈ જાની	પંચાલ નિપાબેન
હરજીભાઈ પ્રજાપતિ	મહાસુખભાઈ બારૈયા	સહદેવસિંહ પરમાર
જયેશભાઈ એન. પટેલ	મહેશભાઈ માદલિયા	નામદેવભાઈ રાઉત
સુચિતભાઈ પ્રજાપતિ	કેતનભાઈ દિક્ષિત	જીજ્ઞાષાબેન ભંડારી
રાજેશભાઈ પટેલ	જોષી નીરૂકુમાર	હિતેન્દ્રભાઈ પરમાર
સંજયભાઈ પંડ્યા	હસમુખભાઈ પરમાર	સતીષભાઈ દરજી
અશોકભાઈ પરમાર	દેવદાસભાઈ અગ્રાવત	ભારતભાઈ પટેલ
રાધાબેન યાદવ	જેનીશભાઈ સાપરિયા	ભરતભાઈ પરમાર
રેવાભાઈ પ્રજાપતિ	ભરતભાઈ તાવિયાડ	રેવાભાઈ રાઠોડ
હિતેશભાઈ નાયક	ભાવિનભાઈ જોષી	વિમલભાઈ નકુમ
નિલેશભાઈ અપારનાથી	શૈલેષભાઈ માહલા	અમિતભાઈ ગામીત
રાકેશભાઈ પરમાર	નિયાતઅલી સૈયદ	યાકુબભાઈ ગામીત
નિલેશભાઈ નાથાણી	ભાવેશભાઈ કાછિયા	હિંમતભાઈ માલવિયા
મેહુલભાઈ સુથાર	હર્ષદભાઈ શ્રીમાળી	મુકેશભાઈ પટેલ
યોગેશભાઈ મહેતા	રાજેશભાઈ આચાર્ય	રાજેશભાઈ પરમાર
રાકેશભાઈ પટેલ	ઉર્વીબેન ભટ્ટ	હરદેવ રાણા
રણછોડજી જાડેજા	વણભાઈ સુથાર	રમેશભાઈ પટેલ
કાશીનાથ જાદવ	મિનેશભાઈ પંચાલ	પરમાર સહદેવ
નરેશભાઈ જોષી	રાજેશભાઈ નાયક	હિતેન્દ્રભાઈ રાઠોડ
પરેશભાઈ ચૌહાણ	અશોકભાઈ ખૂંટ	કિરણભાઈ સોલંકી
અલ્કેશભાઈ છાયા	મુકેશભાઈ શર્મા	શીતાબેન પટેલ

પ્રસ્તાવના.....

જૂન 2010થી શરૂ થયેલ પ્રજ્ઞા અભિગમ, આગામી જૂન - 2013થી રાજ્યની 7500 ઉપરાંત શાળાઓમાં વિસ્તરી રહ્યો છે. સાથો સાથ 'RTE - 2009'નું વાસ્તવિક અમલીકરણ પણ થવા જઈ રહ્યું છે ત્યારે, પ્રજ્ઞા અભિગમ RTE - 2009 ના યથાર્થ પ્રતિબિંબ સાથે સર્વ વ્યાપક અને સર્વ સ્વીકૃત બની રહ્યો છે.

સમગ્ર દેશમાં પ્રજ્ઞા અભિગમ - ABL ના અસરકારક મોડેલ તરીકે લેખાઈ રહ્યો છે. આ અભિગમ આધારે બાળકને વ્યક્તિગત શિક્ષણ, વિષયશિક્ષક સાથેનું શિક્ષણ અને ગતિ આધારિત શિક્ષણ મળી રહ્યું છે તે અત્યંત મહત્ત્વની બાબત બની રહી છે.

પ્રજ્ઞા અભિગમ અંતર્ગતના વર્ગમાં વધુ અસરકારક રીતે પ્રસ્તુત થવા માટે ધોરણ-1 થી 4ના વિષયવસ્તુ ઉપરાંત બાળકના માનસને સમજવું અત્યંત જરૂરી છે. પ્રસ્તુત માર્ગદર્શિકામાં એ બાબતને આમેજ કરાઈ છે. પ્રજ્ઞા અભિગમ સાહિત્ય પરીચય અને ક્લાસરૂમ મેનેજમેન્ટ પણ અત્યંત મહત્ત્વની બાબતો છે. અહીં તાલીમ દરમિયાન શીખવનાર અને શિખનાર વચ્ચે અસરકારક પ્રત્યાયન થાય અને સમગ્ર વર્ષ દરમિયાન પ્રજ્ઞા શિક્ષક અસરકારક રીતે વર્ગ શિક્ષણકાર્ય કરી શકે તે ધ્યાને રાખી તાલીમ સાહિત્ય બનાવાયું છે.

આશા છે, તાલીમ સાહિત્ય દ્વારા મળનારી તાલીમ દ્વારા આપ સહુ બહેતર પ્રજ્ઞા વર્ગ શિક્ષણકાર્ય કરી શકશો.

મુકેશકુમાર (IAS)

સ્ટેટ પ્રોજેક્ટ ડાયરેક્ટર, એસએસએ અને

કમિશ્નર પ્રા. શિક્ષણ અને મ.ભોજન

અનુક્રમણિકા

1.	પ્રજ્ઞા અભિગમ	4
2.	વિદ્યાર્થી કેવી રીતે શીખે છે ?	8
3.	વિદ્યાર્થીકેન્દ્રી અભિગમ	11
4.	જૂથકાર્ય	17
5.	બાળ મનોવિજ્ઞાન	19
6.	વર્ગખંડ બેઠક વ્યવસ્થા	22
7.	પ્રજ્ઞા સાહિત્ય પરિચય	24
8.	અધ્યયનચક્ર અને લેડર	32
9.	પ્રોફાઈલ પોર્ટફોલિયો	39
10.	માઈલસ્ટોન પરિચય	44
11.	પ્રજ્ઞા હિન્દી	45
12.	સપ્તરંગી પ્રવૃત્તિઓ	50
13.	પ્રજ્ઞા પત્રકો	53
14.	પ્રારંભિક જૂથ વિભાજન	59
15.	કોમ્યુનિટી મોબીલાઈઝેશન	61
16.	RTE અને પ્રજ્ઞાનો અનુબંધ	63
17.	FAQS	68
18.	સકસેસ સ્ટોરી	77

પી.પી.ટી.	જૂથ કાર્ય	જૂથ ચર્ચા	સાહિત્યનિદર્શન	લેખન
વીડીયો ક્લીપીંગ	રમત	વાંચન	પ્રવૃત્તિ	સમય

ક્રમ	સમય	દિવસ - 1	દિવસ - 2	દિવસ - 3
1	8 : 30 થી 10 : 00	પ્રજ્ઞા અભિગમ	પ્રજ્ઞા સાહિત્ય પરિચય	પ્રજ્ઞા પત્રકો
2	10 : 00 થી 11 : 30	વિદ્યાર્થી કેવી રીતે શીખે છે ?	પ્રજ્ઞા સાહિત્ય પરિચય	પ્રારંભિક જૂથ વિભાજન
	11 : 30 થી 11 : 45	....	ટી બ્રેક	....
3	11 : 45 થી 1 : 15	વિદ્યાર્થી કેન્દ્રી અભિગમ	અધ્યયન ચક્ર અને લેડર પ્રોફાઈલ - પોર્ટફોલિયો	RTE અને પ્રજ્ઞાનો અનુબંધ
	1 : 15 થી 2 : 30	...	લંચ બ્રેક	.....
4	2 : 30 થી 3 : ૪૫	જૂથકાર્ય	માઈલસ્ટોન પરિચય	FAQS
	3 : ૪૫ થી 4 : 00	....	ટી બ્રેક	....
5	4 : 00 થી 5 : 30	બાળ મનોવિજ્ઞાન	હિન્દી - ધો. 4	
6	8 : 00 થી 9 : 00	વર્ગખંડ બેઠક વ્યવસ્થા	સપ્તરંગી	

1. પ્રજ્ઞા અભિગમ

જૂથ - 1 ને પ્રવૃત્તિ - 1માં સાંકળવા :

પ્રવૃત્તિ - 1

વર્ગમાં એક બાળક લાંબી રજા પછી શાળાએ આવે છે એના અભ્યાસક્રમમાં ઘણાં મુદ્દાઓમાં એ પાછળ છે. અત્યારે જે મુદ્દાઓ વર્ગમાં ભણાવાય છે તેની સાથે એનું જોડાણ કેવી રીતે કરશો ?

- તમારા જૂથમાં વિચારીને લખો.

જૂથ - 2 ને પ્રવૃત્તિ - 2માં સાંકળવા :

પ્રવૃત્તિ - 2

વર્ગખંડમાં વિષય શિક્ષણ દરમિયાન શિક્ષકને અન્ય કામમાં રોકાવું પડે છે. તો આવા સંજોગોમાં વર્ગમાં વિદ્યાર્થીઓ શું કરશે ?

- તમારા જૂથમાં વિચારીને લખો.

જૂથ - 3ને પ્રવૃત્તિ 3માં સાંકળવા :

પ્રવૃત્તિ - 3

વર્ગમાં ઝડપથી શીખનાર બાળક અને ધીમેથી શીખનાર બાળક વચ્ચે શી રીતે તાલમેલ જાળવશો ?

- તમારા જૂથમાં વિચારીને લખો :

જૂથ - 4 ને પ્રવૃત્તિ - 4માં સાંકળવા :

પ્રવૃત્તિ - 4

વર્ગખંડમાં વિદ્યાર્થીઓ દફતર વગર અને પાઠ્યપુસ્તકો વગર આવે અને છતાં એમનું નિર્ધારિત શૈક્ષણિક કાર્ય થાય તેવું શક્ય બને ખરું ?

- તમારા જૂથમાં વિચારીને લખો :

જૂથ - ૫ ને પ્રવૃત્તિ - ૫માં સાંકળવા :

પ્રવૃત્તિ - ૫

વિદ્યાર્થીઓ પોતાની રુચિ અને મનગમતી પ્રવૃત્તિ કે રમત દ્વારા શીખી શકે એવું તમારા વર્ગખંડમાં બને ખરું ? જો બને તો કઈ રીતે ?

- તમારા જૂથમાં વિચારીને લખો.

____

____

____

____

____

____

____

____

- **આપેલ પ્રશ્નોના બે વિભાગમાં આપેલ સૂચના અનુસાર જવાબ નોંધો.**

	આપણા ધો-1 થી 4ના વર્ગમાં અત્યારે આ થઈ રહ્યું છે ? (હા કે ના)	આપણા ધો-1 થી 4ના વર્ગમાં આવું હોવું જોઈએ ? (હા કે ના)
(1) દરેક બાળકને શીખવા માટે પૂરતો સમય આપી શકાય છે ?	____________	____________
(2) રસ-રૂચિ મુજબની પ્રવૃત્તિમાં બાળકને વ્યક્તિગત પસંદગીને અવકાશ છે ?	____________	____________
(3) શૈક્ષણિક સાધનોનો દરેક બાળક વ્યક્તિગત રીતે જરૂરિયાતના સમયે ઉપયોગ કરી શકે છે ?	____________	____________
(૪) વર્ગમાં શીખવેલ વિષયવસ્તુ એક જ સમયે દરેક બાળક શીખી જાય છે ?	____________	____________
(5) એક જ પદ્ધતિએ શીખવવાથી દરેક બાળકને આવડી જાય છે ?	____________	____________

(6) વર્ગમાં વિશેષ જરૂરિયાતવાળા બાળકો
પ્રત્યે પૂરતું ધ્યાન અપાય છે ? ______________ ______________

(7) વર્ગમાં રોજે રોજ દરેક બાળકની સિદ્ધિને
પ્રોત્સાહિત કરવાની તક છે ? ______________ ______________

(8) ઝડપી શીખી જનાર બાળક અન્ય બાળકને
તેનાં શૈક્ષણિક કાર્યમાં મદદ કરે છે ? ______________ ______________

(9) બહુવિધ પ્રતિભા ધરાવતા બાળકને સ્વતંત્ર
રીતે વિકસવાની તક છે ? ______________ ______________

(10) બાળકમાં રહી જતી કચાશની
પૂર્તતા કરવાનો અવકાશ છે ? ______________ ______________

(11) બાળકને દફતરના ભારમાંથી
મુક્ત કરાવી શકાય છે ? ______________ ______________

(12) કા.પા.ની મદદ વગર વર્ગ
શિક્ષણ કાર્ય શક્ય છે ? ______________ ______________

ધોરણ-1 થી 4ના વર્ગમાં આપણી ઉપર મુજબની જે અપેક્ષાઓ છે તે મુજબની તમામ બાબતો પૂર્ણ થાય એવા વર્ગ સંભવ છે...?

હા. આપણા તાલુકામાં જ છે. આપણે તેની મુલાકાત કરીશું.

2. વિદ્યાર્થી કેવી રીતે શીખે છે ?

બાળકને કુદરત દ્વારા ઘણી શક્તિઓ પ્રાપ્ત થયેલી હોય છે. દરેક બાળકમાં નવું શીખવાની ક્ષમતા જન્મજાત હોય છે. ઘરમાં માતા-પિતા, કુટુંબીજનો તેમજ શાળામાં શિક્ષકો અને સહાધ્યાયી મિત્રો દ્વારા યોગ્ય અનુભવો અને વાતાવરણ પૂરું પાડીને બાળકની શીખવાની ક્ષમતાને વિકસાવે છે.

બાળક શાળામાં આવે છે ત્યારે તેની સાથે તેના સ્થાનિક પર્યાવરણમાંથી પ્રાપ્ત અનુભવો લઈને આવે છે.

પ્રવૃત્તિ - 1

શાળામાં આવતાં પહેલાં બાળક શું શું શીખીને આવે છે તેની અહીં નોંધ કરો.

તમે કરેલી નોંધના આધારે કહી શકાય કે બાળક કોરી સ્લેટ કે ખાલી ઘડો નથી. પરંતુ શાળામાં પ્રથમ દિવસે આવતું બાળક ઘણું બધું શીખીને આવે છે. શિક્ષક જ તેને શીખવે છે તે એનો ભ્રામક ખ્યાલ છે શિક્ષકે તો માત્ર તેને શીખવા માટે મદદકર્તા બની, તે માટેનું વાતાવરણ નિર્માણ કરવાનું છે. માત્ર શિક્ષક જ જ્ઞાનનો સ્રોત નથી. બાળક અન્ય માધ્યમો દ્વારા પણ શીખતો રહે છે. આ માટે શિક્ષકે એ જાણવું જરૂરી છે કે વિદ્યાર્થી કેવી રીતે શીખે છે ? તેને કેવી રીતે શીખવું ગમે છે ? તે માટે ચાલો આપણે કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ કરીએ.

પ્રવૃત્તિ - 2 - જુદી જુદી વીડિયો ક્લીપીંગ નિહાળીએ.

(1) 'બ્લેક' ફિલ્મની ક્લીપીંગ

(2) ટીમવર્ક - પેંગ્વિન પક્ષીઓ વિશે

(3) સરકસ નૃત્ય

(4) વિકલાંગ બાળકો અને સ્પેશિયલ બાળકોની ક્લીપીંગ

(5) લશ્કરી આર્મીની ક્લીપીંગ

આ વીડિયો ક્લીપીંગમાંથી આપણે શું શીખીએ છીએ ? શું સમજ મેળવીએ છીએ તેની ચર્ચા કરી નોંધ કરો.

ચર્ચા કરી નોંધ કરો.

કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ કરીએ.

(1) પાંચ જુદી-જુદી વસ્તુઓને સંવેદન ઈન્દ્રિય દ્વારા ઓળખ કરાવવી.

(2) કાગળમાંથી ફૂલ, માળા કે પ્રાણી-પક્ષીના નમૂના બનાવવા.

(3) કોયડા - ઉકેલ - પઝલ્સ

(4) વર્તુળનો પરિઘ તેના સૂત્ર દ્વારા અને સાધનના ઉપયોગથી પ્રવૃત્તિ કરાવીને શોધવો.

(5) સસલા અને કાચબાની વાર્તાની ક્લીપીંગ

પ્રવૃત્તિ - 3

આ પ્રવૃત્તિઓના આધારે વિદ્યાર્થી કેવી રીતે શીખે છે તેની નોંધ કરો.

આમ, ઉપરોક્ત પ્રવૃત્તિઓની ચર્ચાના આધારે કહી શકાય કે વિદ્યાર્થી આ રીતે શીખે છે :

- અનુકરણ દ્વારા
- અનુભવ દ્વારા
- સહપાઠી દ્વારા
- સંવેદન ઈન્દ્રિયોના માધ્યમથી
- સાધન - સામગ્રી દ્વારા
- વાતાવરણમાંથી
- હરીફાઈ - સ્પર્ધા દ્વારા
- જરૂરિયાત - પડકારના આધારે
- મહાવરો, અનુશાસન દ્વારા

બાળકનું મન ચંચળ હોય છે એટલું જ નહિ પણ તે ઝડપથી વિસ્મય અને જિજ્ઞાસાને સંતોષવા માટે પ્રયત્નશીલ રહે છે. બાળકની રસ-રુચિનો વિસ્તાર મોટો હોય છે. બાળકને માટે દરેક વસ્તુ નવો અનુભવ છે. બાળકને વિવિધતા, નવીનતા, ગતિશીલતા જોઈએ છે. તેથી બાળકને અધ્યયન અનુભવો પૂરા પાડવા માટેનું વાતાવરણ નિર્માણ કરતી વખતે બાળકની કુતૂહલતાને પોષે એવું નાવિન્યપૂર્ણ અને વૈવિધ્યસભર હોવું જરૂરી છે.

3. વિદ્યાર્થીકેન્દ્રી અભિગમ

આપણે વર્ગમાં વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરીએ છીએ. આપણે જે પ્રવૃત્તિઓ કરીએ છીએ તે વિદ્યાર્થી કેન્દ્રી હોવી જોઈએ. શાળાકક્ષાએ કે વર્ગખંડમાં થતી પ્રવૃત્તિઓ કે વ્યવહારમાં વિદ્યાર્થી કેન્દ્રી અભિગમ પાયામાં હોવો જોઈએ. પ્રવૃત્તિઓમાં વપરાતી અધ્યયન-અધ્યાપન સામગ્રી સાચા અર્થમાં 'ચાઈલ્ડ-ફ્રેન્ડલી' (બાળકેન્દ્રી) હોય છે ખરી ? આ પ્રવૃત્તિઓ વિદ્યાર્થીને કેન્દ્રમાં રાખી પ્રયોજાય છે ? વિદ્યાર્થીકેન્દ્રી અભિગમ કોને કહીશું ?

પ્રવૃત્તિ - 1

મણકા પરોવવા.

- સૌ પ્રથમ ત્રણ જૂથ પાડવા.
- પ્રથમ જૂથને દસથી બાર નાના મણકા પરોવવા કહેવું.
- બીજા જૂથને વીંટી જેવા મણકા પતંગના કે મીણિયા દોરામાં પરોવવા કહેવું.
- ત્રીજા જૂથને સળિયામાં કે જાડા તારમાંથી દસ કે બાર મોટા મણકા પરોવવા કહેવું.

ઉપરોક્ત પ્રવૃત્તિના આધારે નીચેના કોષ્ટકમાં નોંધ કરો.

કઈ પ્રવૃત્તિ કરવામાં સૌથી વધુ મુશ્કેલી પડી ?	કઈ પ્રવૃત્તિ કરવામાં સૌથી ઓછી મુશ્કેલી પડી ?	કઈ પ્રવૃત્તિ કરવામાં સૌથી સરળ રહી ?

પ્રવૃત્તિ - 2

- છાપામાં આવેલ જુદા જુદા ફોન્ટ (અક્ષર) સાઈઝના સમાચારો કે જાહેરાતોનું વાંચન કરાવવું.
- જુદી જુદી ઉંમરની ત્રણ વ્યક્તિઓને ઊભી કરવી.
- એક વ્યક્તિને છાપામાં આવેલ હેડ લાઈનના મોટા ફોન્ટના સમાચાર વાંચવા કહેવું.
- બીજી વ્યક્તિને સહેજ નાના ફોન્ટમાં આપેલ સમાચાર વાંચન કરવા કહેવું.
- ત્રીજી વ્યક્તિને છાપામાં આવેલ સૌથી નાના ફોન્ટમાં આપેલ સમાચાર કે જાહેરાતની વીગતનું વાંચન કરવા કહેવું.

આ પ્રવૃત્તિના આધારે જણાવો કે વાંચનની પ્રવૃત્તિ કરાવતી વખતે ફોન્ટની પસંદગી માટે કઈ બાબતોની કાળજી લેશો ?

પ્રવૃત્તિ - 3

વાક્ય વાંચો :

ચાર તાલીમાર્થીઓને જુદા-જુદા માપના કાગળમાં નીચેના વાક્યોનું વાચન કરવા કહેવું.

લાંબું વાક્ય :	• ગળો, ગરમાળો, અરડૂસી, લીમડો વગેરેને આયુર્વેદમાં ઔષધિ વનસ્પતિ તરીકે સ્વીકારીને વર્ષો સુધી ગિરિકંદરાઓમાં રહેતા આપણા ઋષિ મુનિઓના પ્રયોગો, અવલોકનો, પૃથક્કરણો અને તારણના અંતે શ્રેષ્ઠ જ જડીબુટ્ટીઓ તરીકે ઉપયોગમાં લીધી છે. • ભારત એ બિનસાંપ્રદાયિક દેશ છે. જેમાં હિન્દુ, મુસ્લિમ, શીખ, ઈસાઈ સંપીને રહે છે.
ટૂંકું વાક્ય :	• ઋષિમુનિઓએ ઔષધિ શોધી હતી.

પ્રવૃત્તિ - 4 :

વાંચન :

- એક તાલીમાર્થીને બંને હાથે છાપાનું પાનું પકડીને વાંચન કરાવવું.
- બીજા તાલીમાર્થીને સ્વઅધ્યયનપોથી જેવી ચોપડી વાંચવા આપવી.
- ત્રીજા તાલીમાર્થીને નાની પુસ્તિકા વાંચવા માટે આપવી.

બાળકોની વાંચન સામગ્રીની પસંદગીમાં કઈ બાબતો ધ્યાનમાં લેશો તેની ચર્ચા કરી કારણ સહિત નોંધ કરો.

વાંચન સામગ્રીની પસંદગીમાં ધ્યાનમાં લેવા જેવી બાબતો	કારણ

પ્રવૃત્તિ - ૫

લેખન :

- તાલીમાર્થીઓને ટૂંકી, જાડી, પાતળી, લાંબી પેન્સિલ વડે લેખનની પ્રવૃત્તિ કરાવવી.
- જુદા જુદા રંગના કાર્ડ પેપર પર જુદી જુદી રંગની માર્કર પેનથી શબ્દોનું લેખન કરાવવું તેમજ વાંચન કરાવવું.

કઈ પેન્સિલથી લખવામાં તમને વધુ મુશ્કેલી પડી ? કયા રંગના કાર્ડ પેપર પર લખાયેલ લખાણ તમે સરળતાથી વાંચી શક્યા ? શા માટે ? બાળકો માટે કેવી લેખન સામગ્રી પસંદ કરશો ? શબ્દ પટ્ટી, વાક્ય પટ્ટી, સ્વનિર્મિત સાધન સામગ્રી બનાવવામાં કેવી સામગ્રી પસંદ કરશો ?

તમારા અનુભવોની ચર્ચા કરી નીચેના બોક્સમાં નોંધ કરો.

- **ટીએલએમ અને ડિસ્પ્લે બોર્ડની ગોઠવણી અને ઉપયોગ :**
  - તાલીમાર્થીઓના એક જૂથને ટીએલએમ જે ચાર ફૂટની ઊંચાઈએ લગાવાયા છે તેનું વાંચન કરવા માટે, લેવા માટે તેમજ તેનો ઉપયોગ કરવા કહો.
  - બીજા જૂથને ટીએલએમ બેથી અઢી ફૂટની ઊંચાઈએ લગાવ્યા છે તેનું વાચન કરવા, લેવા માટે અથવા ઉપયોગ કરવા કહેવું.
  - ત્રીજા જૂથને ડિસ્પ્લે બોર્ડ પર નમૂના લગાડવાની પ્રવૃત્તિ આપવી. ડિસ્પ્લે બોર્ડ દીવાલ પર વધારે ઊંચાઈએ લગાવેલું હોય એ રીતે ગોઠવવું.
  - ચોથા જૂથને બેથી અઢી ફૂટની ઊંચાઈ પર મૂકેલા કે લગાવેલ ડિસ્પ્લે બોર્ડ પર નમૂના લગાવવા કહેવું.
  - ટીએલએમ કે ડિસ્પ્લે બોર્ડ કેટલી ઊંચાઈએ લગાડવાથી કે કયા સ્થાને રાખવાથી તેનો ઉપયોગ કરવામાં કે લેવા માટે સરળતા રહે છે ?
  - નીચે રજૂ થયેલ ફોટોગ્રાફનું અર્થઘટન કરી કયા ફોટાગ્રાફમાં રજૂ થયેલ ટીએલએમ કે ડિસ્પ્લે બોર્ડ યોગ્ય સ્થાને છે તે ચર્ચા કરી નક્કી કરો.
- **ટીએલએમ :**

- **ડિસ્પ્લે બોર્ડ :**

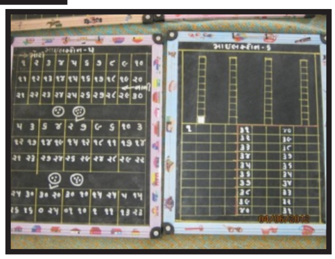

પ્રવૃત્તિ - 6

તમારા અનુભવોને આધારે નીચેના બ્લોકમાં ટીએલએમ અને ડિસ્પ્લે બોર્ડ વર્ગમાં ક્યાં અને કેટલી ઊંચાઈએ હોવા જોઈએ તેની નોંધ કરો.

પ્રવૃત્તિ - 7

તમે કરેલ પ્રવૃત્તિ 1 થી 6 નંબરની પ્રવૃત્તિના આધારે વિદ્યાર્થીને કેન્દ્રમાં રાખીને પ્રવૃત્તિમાં વપરાતી અધ્યયન સામગ્રી કેવી પસંદ કરશો ? બાળકેન્દ્રી સામગ્રી કોને કહેશો ? વિદ્યાર્થી કેન્દ્રી પ્રવૃત્તિના યોગ્ય ઉદાહરણોની ચર્ચા કરી નોંધ કરો.

- **વિદ્યાર્થીકેન્દ્રી અભિગમ :**
    - વિદ્યાર્થીની શારીરિક અને માનસિક ઉંમરને ધ્યાનમાં લઈને પ્રવૃત્તિઓની પસંદગી કરવામાં આવી હોય.
    - વિદ્યાર્થીની ઉંમર અને ઊંચાઈને અનુરૂપ વગંખંડમાં વસ્તુઓની ગોઠવણી કરવામાં આવી હોય.
    - ડિસ્પ્લે બોર્ડ વિદ્યાર્થીની ઊંચાઈ પ્રમાણે ગોઠવવામાં આવેલ હોય.
    - ટીએલએમ બોક્સ બાળક સરળતાથી ઉપયોગ કરી શકે તે રીતે બાળકની પહોંચમાં આવે તે રીતે હાથવગા એક ખૂણામાં મૂકવામાં આવેલ હોય.
    - વર્ગખંડની અન્ય ચીજ વસ્તુઓ બાળકો સરળતાથી પોતાને ગમે તે રીતે ઉપયોગ કરી શકે તે રીતે ગોઠવેલ હોય.
    - વિદ્યાર્થીઓની વયકક્ષાના આધારે અધ્યયન સામગ્રી, રંગો, ચિત્રો, ફોન્ટ સાઈઝ તેમજ પ્રવૃત્તિ અને રસના વિષયો નક્કી કરવામાં આવેલ હોય.
    - વર્ગખંડ વ્યવસ્થાપન, બેઠકવ્યવસ્થા, ડિસ્પ્લે બોર્ડ, વિષયના કોર્નર, ટીએલએમ, સંદર્ભ સાહિત્યની પ્રવૃત્તિઓ વિદ્યાર્થીઓને અનુકુળ હોય તે મુજબ.

●

4. જૂથકાર્ય

- **પ્રવૃત્તિ બાદ ચર્ચાના મુદ્દાઓ પ્રતિભાવ નોંધો.**
  - પ્રવૃત્તિ - 1માં કરેલ કામગીરીને જૂથકાર્ય કહી શકાય ? હા કે ના ? શા માટે ?

  - પ્રવૃત્તિ - 2માં થયેલ કામગીરી જૂથકાર્ય છે ? હા કે ના ? શા માટે ?
  - પ્રવૃત્તિ 1 અને પ્રવૃત્તિ 2માં શું તફાવત છે ?
  - પ્રવૃત્તિ 3માં થયેલ કામગીરી જૂથકાર્ય છે ? કેવી રીતે ?
  - પ્રવૃત્તિ - 2 અને પ્રવૃત્તિ - 3ની વચ્ચેનો તફાવત લખો.

- પ્રવૃત્તિ - 3માં ખાસ શું વિશેષતા દેખાય છે ?

સંકલ્પના

જૂથકાર્ય એટલે...

જ્યારે કોઈ જૂથ કોઈ એક જ ચોક્કસ મુદ્દા ઉપર પરસ્પર ચર્ચા કરી, પ્રવૃત્તિ કરી, પૃથક્કરણ કે અન્ય કોઈ કામગીરી કરી આ મુદ્દા વિશે શીખે છે તે જૂથકાર્ય છે.

હેતુઓ :

- કોઈપણ સમસ્યા કે શીખવાના એક મુદ્દા ઉપર પરસ્પર ચર્ચા કરી ઉકેલ શોધે છે અને સહજ રીતે શીખે છે.
- જૂથના સભ્યોમાં પરસ્પર જ્ઞાન-સમજની આપ-લે થાય છે.
- શીખવાની પ્રક્રિયા સરળ, ઝડપી અને સહજ બને છે.
- સહકાર, સમૂહભાવના, સંપ, નેતૃત્વ, આત્મ વિશ્વાસ જેવા ગુણો ખીલે.
- કોઈપણ પ્રકારના સંકોચ, ડર વગર પોતાના વિચારો રજૂ કરે છે અને જાતે શીખતો થાય.
- શીખવાની પ્રક્રિયા સહજ અને રસપ્રદ છે.
- જૂથના તમામ સભ્યોની સક્રિય ભાગીદારી હોય છે.

5. બાળ મનોવિજ્ઞાન

વર્ગની સંખ્યાના આધારે તાલીમાર્થીઓના સાત જૂથ પાડવા. દરેક જૂથને એક-એક પ્રવૃત્તિમાં સાંકળો.

પ્રવૃત્તિ - 1

વર્ગમાં એક બાળક ખૂબ વાચાળ છે. એક બાળક ખૂબ શરમાળ છે એક ને બોલતો રોકવો પડે એમ છે. એકને વર્ગ સમક્ષ બોલતો કરવો છે શિક્ષક તરીકે તમે વર્ગમાં કઈ પ્રવૃત્તિ કરાવશો ? તમારા જૂથમાં ચર્ચા કરીને લખો.

પગલું - 1 ____________________

પગલું - 2 ____________________

પગલું - 3 ____________________

પગલું - 4 ____________________

પ્રવૃત્તિ - 2

એક બાળક શાળાની દિવાલ પર કે જ્યાં જગ્યા મળે ત્યાં ચિતરામણ કરે છે. શિક્ષક તરીકે તમે આ સ્થિતિમાં શું પગલાં લેશો ?

પગલું - 1 ____________________

પગલું - 2 ____________________

પગલું - 3 ____________________

પગલું - 4 ____________________

પ્રવૃત્તિ - 3

કોઈ પણ પ્રકારની શારીરિક અને માનસિક શિક્ષા કરવાથી બાળકના મન પર નકારાત્મક અસર પડે છે કે શિસ્તબદ્ધ બને છે ? આ અંગે તમે શું કરશો. ચર્ચા કરી યોગ્ય પગલાં નક્કી કરો.

પગલું - 1 ____________________

पગલું - 2 ____________________

પગલું - 3 ____________________

પગલું - 4 ____________________

પ્રવૃત્તિ - 4

વર્ગખંડમાં બે બાળકો અંદરો - અંદર ખૂબ જ વાતો કર્યા કરે છે શિક્ષક તરીકે તમે શું પગલાં લેશો ?

પગલું - 1 ____________________

પગલું - 2 ____________________

પગલું - 3 ____________________

પગલું - 4 ____________________

પ્રવૃત્તિ - ૫

વર્ગખંડમાં એક શિક્ષક બાળકોની સરખામણી કરી જાહેરમાં એકને બિરદાવે છે એકને અપમાનિત કરે છે. સાથી શિક્ષક તરીકે તમે આ શિક્ષકને શું સમજાવશો ? કઈ રીતે ?

પગલું - 1 ____________________

પગલું - 2 ____________________

પગલું - 3 ____________________

પગલું - 4 ____________________

પ્રવૃત્તિ નં. 6

એક બાળક પોતાની નવી ચંપલ વર્ગખંડ બહાર કાઢે છે. તે વારંવાર જોવા બહાર જાય છે શિક્ષક તરીકે તમે શું પગલાં લેશો ?

પગલું - 1 ____________________

પગલું - 2 ____________________

પગલું - 3 ____________________

પગલું - 4 ____________________

પ્રવૃત્તિ નં. - 7

પ્રશ્નોત્તરીમાં એક બાળક જવાબ આપવા આંગળી ઊંચી કરે છે પણ જવાબ આપી શકતો નથી. આવું કેમ કરતો હશે ? કારણ લખો.

કારણ - 1 ______________________________

કારણ - 2 ______________________________

- **બાળકો સાથેના વ્યવહારમાં આટલું જરૂર કરીએ.**
  - બાળકનાં વ્યક્તિત્વનો સંપૂર્ણપણે સ્વીકાર કરીએ.
  - બાળકને સન્માન આપીએ.
  - આપણા ચહેરા પર પ્રસન્નતા અને હાસ્ય રાખીએ.
  - બાળકો સાથે આત્મીયતાપૂર્વક વ્યવહાર રાખીએ.
  - દરેક બાળક વિશિષ્ટ છે એવું સમજીએ અને એની અનુભૂતિ દરેક બાળકને પણ થાય તેવો વ્યવહાર કરીએ
  - પ્રોત્સાહક શબ્દોનો ઉપયોગ ઉદારતાથી કરીએ.
  - બાળકને અભિવ્યક્તિની તક આપીએ.
  - બાળકોની ખૂબી-ખામી સમજીએ અને ખૂબીઓને/સિદ્ધિઓને જાહેરમાં બિરદાવીએ. ખામીઓના મૂળમાં પહોંચી તેને વ્યક્તિગત રીતે સમજી દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરીએ.
  - જે બાળક જે રીતે શીખે તે રીતે શિખવીએ.
  - બાળક શીખવામાં વધુ કે ઓછો સમય લઈ શકે તે સ્વીકારીએ.
  - વધુ સમયની જરૂરિયાતવાળા બાળકને શીખવામાં વધુ સમય આપીએ.
- **બાળકો સાથેનાં વ્યવહારમાં આટલું તો ન જ કરીએ.**
  - બાળકને શારીરિક કે માનસિક શિક્ષા ક્યારેય ન કરીએ.
  - બાળક સાથે ભેદભાવયુક્ત વ્યવહાર ન કરીએ.
  - બાળકની ઉણપો કે ક્ષતિને જાહેરમાં ખુલ્લી ન કરીએ. આખા વર્ગ સમક્ષ એને હાંસીપાત્ર ન બનાવીએ.
  - બાળકોના પ્રશ્નોને ટાળવાનો પ્રયત્ન ન કરીએ.
  - બાળકનું સ્વમાન ઘવાય તેવા શબ્દપ્રયોગો અને વ્યવહાર ટાળીએ.
  - બાળકના સામાજિક પરિવેશ, જ્ઞાતિ, વાલીઓનો વ્યવસાય, આર્થિક સગવડો કે વાલીઓની નિરક્ષરતા વગેરેનો ઉલ્લેખ કરીને બાળકોને ક્યારેય અપમાનિત ન કરીએ.

6. વર્ગખંડ બેઠક વ્યવસ્થા

પ્રવૃત્તિ - 1

Add on game.

8 થી 10 તાલીમાર્થી એક સીધી હરોળમાં ઉભા રાખવા અને રમત રમાડવી પોતાનાથી શરૂઆત કરવી, ત્યારબાદ ક્રમશઃ એક-એક ઉમેરતા જઈ રમત આગળ વધારતા રહેવું.

દા.ત. (1) I am Nita.

(2) She is Nita.
I am Kiran

(3) She is Nita
He is Kiran
I am....

પ્રવૃત્તિ - 2

જૂથના તમામ તાલીમાર્થીઓને દિવાસળીના ખાલી ખોખા ઉપર 10, 20, 25, 28 જેવી જુદી જુદી સંખ્યા લખી તે સંખ્યા મુજબ ખોખામાં દિવાસળી ભરાવવી. અને અરસ પરસ ચેક કરાવવું.

પ્રવૃત્તિ - 3

ગ, મ, ન, જ મૂળાક્ષર તથા જરૂરી માત્રાઓ ઉમેરી બનતા વધુમાં વધુ શબ્દો બનાવો. (જૂથકાર્ય)

પ્રવૃત્તિ - 4

'પ્ર' થી શરૂ થતા શબ્દો બનાવો. (જૂથકાર્ય)

વર્ગખંડમાં શિક્ષકો અને બાળકોની બેઠકવ્યવસ્થા આવી હોવી જોઈએ ?

સામાન્ય રીતે વર્ગખંડમાં બાળકોને હરોળમાં બેસાડવામાં આવે અને સામુહિક શૈક્ષણિક કાર્ય કરાવવામાં આવે છે. પરંતુ 'પ્રજ્ઞા અભિગમ અંતર્ગત' વર્ગખંડમાં બાળકોને છ જૂથમાં એવી રીતે બેસાડવામાં આવે છે કે જેનાથી શિક્ષકનું અધ્યાપનકાર્ય અને બાળકનું જૂથ કાર્ય કે પ્રવૃત્તિ સરળતાથી થઈ શકે છે. પ્રજ્ઞા વર્ગમાં નીચે મુજબના છ જૂથમાં કાર્ય થાય છે.

(1) શિક્ષક સહાય જૂથ

(2) આંશિક શિક્ષક સહાય જૂથ

(3) સાથી સહાય જૂથ

(4) આંશિક સાથી સહાય જૂથ

(૫) સ્વ અધ્યયન જૂથ

(6) મૂલ્યાંકન જૂથ

- **બાળકોને છ જૂથમાં બેસાડવાથી થતા ફાયદા :**

7. પ્રજ્ઞા સાહિત્ય પરિચય

વિદ્યાર્થીના શિક્ષણ માટે ઉપયોગમાં લેવાતું સાહિત્ય બાળકેન્દ્રી હોય તે અનિવાર્ય છે. જેથી બાળકો તેનો સરળતાથી ઉપયોગ કરી શકે.

પ્રજ્ઞા અભિગમમાં વિવિધ સાહિત્ય બાળકેન્દ્રી હોય તે રીતે તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. પ્રજ્ઞા અભિગમ તે શિક્ષણનો નૂતન અભિગમ છે. જે શિક્ષણની ગુણવત્તા વધારવામાં મદદરૂપ છે. આ માટે તૈયાર કરવામાં આવેલ સાહિત્ય માટેના વિવિધનામ હેતુપૂર્વક પસંદ કરવામાં આવ્યા છે. વળી દરેક વિષયના સાહિત્ય માટે અપનાવેલ કલરકોડ પણ જે-તે વિષયના સાહિત્યને સરળતાથી ઓળખાવે છે.

1. અભ્યાસકાર્ડ

પ્રજ્ઞા અભિગમમાં વિષયવસ્તુને માઈલ સ્ટોનના કાર્ડ સ્વરૂપે વિભાજિત કરવામાં આવેલ છે.

- આ અભ્યાસકાર્ડ ઘોડામાં રાખેલ ટ્રેમાં જે-તે સિમ્બોલ મુજબ મૂકવામાં આવેલ છે.

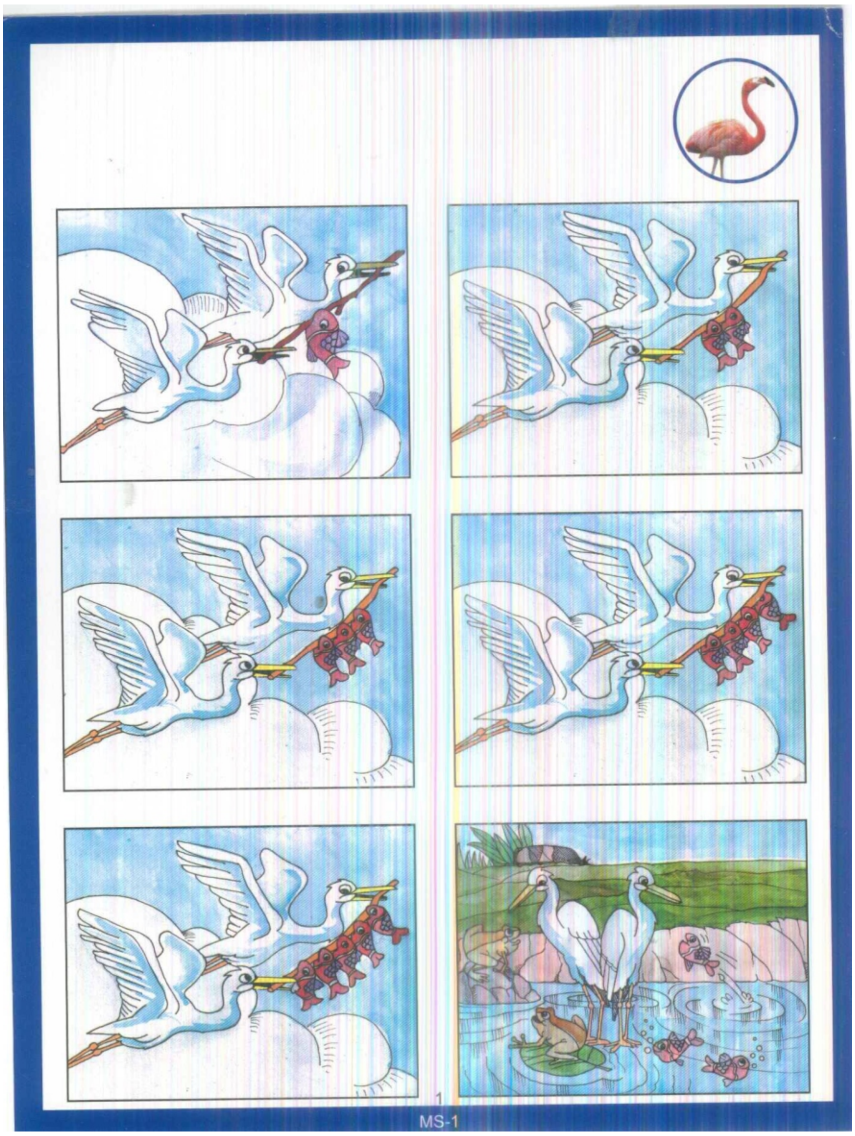

2. લેડર

માઈલ સ્ટોનના વિકાસાત્મક ક્રમને દર્શાવતો ચાર્ટ એટલે લેડર. લેડર જે તે વિષયના તમામ અભ્યાસકાર્ડને આવરી લે છે.

- લેડરને બાળકો સરળતાથી જોઈ શકે અને તેના પરના સિમ્બોલને સ્પર્શી શકે તેટલી ઊંચાઈએ ઘોડાની બાજુમાં લગાવેલ હોય છે.

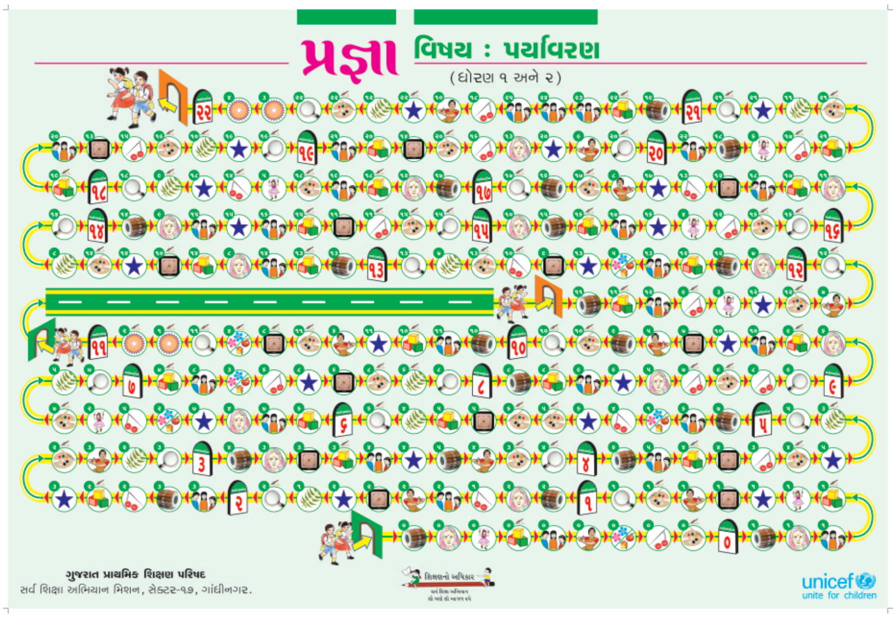

3. છાબડી

છાબડીએ અભ્યાસકાર્ડના સિમ્બોલ મુજબ જે-તે જૂથમાં બેસવા માટેનું સ્થાન દર્શાવે છે.

- વર્ગખંડની દિવાલ પર ચાર ફૂટથી વધુ ન હોય તેટલી ઊંચાઈએ વિષયદીઠ છ છાબડી લગાવેલ હોય છે.

4. T.L.M. બોક્ષ

અભ્યાસકાર્ડમાં દર્શાવેલ પ્રવૃત્તિ માટે વિવિધ શૈક્ષણિક સામગ્રીની જરૂર પડતી હોય છે. બાળકો આ સામગ્રી પોતાની જરૂરીયાતના સમયે સરળતાથી મેળવી શકે તે માટે T.L.M. બોક્ષ હોય છે. આ માટે પૂંઠા, લાકડા કે પ્લાસ્ટિકના બોક્ષનો ઉપયોગ થાય છે.

- T.L.M. બોક્ષ જે-તે વિષયના ઘોડાની બાજુમાં રાખવામાં આવે છે.

5. સ્વઅધ્યયનપોથી

બાળકોએ શીખેલ વિષયવસ્તુના મહાવરા તેમજ મુલ્યાંકન માટે પ્રત્યેક બાળક માટે સ્વઅધ્યયનપોથી હોય છે.

- સ્વઅધ્યયનપોથી વર્ગખંડમાં બનાવેલ જે-તે વિષયના ઘોડા ઉપર રાખવામાં આવે છે.

6. ડિસ્પ્લે બોર્ડ

બાળકોએ તૈયાર કરેલ વિવિધ નમૂનાઓ તથા સર્જનાત્મક કાર્ય ડિસ્પ્લે બોર્ડ પર જાતે પ્રદર્શિત કરી શકે તે માટે પ્રજ્ઞા વર્ગખંડમાં વિદ્યાર્થી પહોંચી શકે તે રીતે લગાડવામાં આવે છે.

7. પ્રગતિમાપન રજીસ્ટર

પ્રત્યેક બાળકની વિવિધ વિષયની શૈક્ષણિક પ્રગતિ જાણવા માટે પ્રગતિમાપન રજીસ્ટર હોય છે. બાળક દ્વારા જે અભ્યાસકાર્ડનું કાર્ય પૂર્ણ થાય ત્યારે તેની નોંધ પ્રગતિમાપન રજીસ્ટરમાં થાય છે.

- ગણિત, ગુજરાતી અને પર્યાવરણ વિષયના કલરકોડ મુજબ પ્રગતિમાપન રજિસ્ટર બનાવવામાં આવ્યા છે.
- પ્રગતિમાપન રજિસ્ટરમાં આડી હરોળમાં જે-તે વિષયના કાર્ડના સિમ્બોલ મૂકવામાં આવ્યા છે.

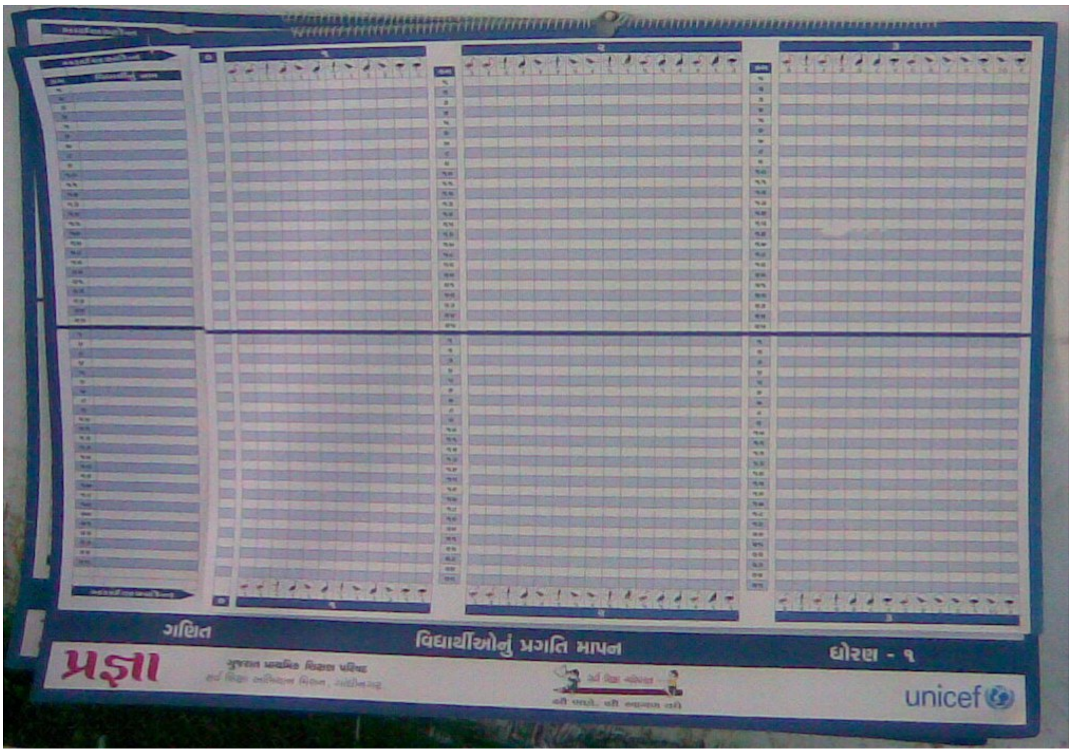

8. પ્રજ્ઞા સ્લેટ

- અધ્યયન- અધ્યાપન પ્રક્રિયા દરમિયાન જરૂર પડે ત્યારે તેનો ઉપયોગ શિક્ષક સહેલાઈથી કરી શકે તે રીતે છાબડી નં. 1ની નીચે શિક્ષક સ્લેટ રાખવામાં આવે છે.
- બાળકોના મહાવરા માટે તેઓ સરળતાથી લઈ શકે તે રીતે એક જ હરોળમાં બાળકોની નાની સ્લેટ લગાડવામાં આવે છે.

9. પોર્ટફોલીયો

બાળકોએ તૈયાર કરેલ નમૂનાઓ તથા તેમના સર્જનાત્મક કાર્યનો સંગ્રહ કરવા માટે પ્રત્યેક બાળકનો વ્યક્તિગત પોર્ટફોલિયો હોય છે.

- જે બાળકો પોતાના પોર્ટફોલિયાને જાતે જ લઈ શકે તેટલી ઊંચાઈએ લગાડવામાં આવે છે.

10. પ્રોફાઈલ

પ્રોફાઈલ દ્વારા બાળકની સામાન્ય જાણકારી સાથે તેના રસ, ગુણો અને કૌશલ્યો વિશે જાણી શકાય છે. જેને જે-તે બાળકના પોર્ટફોલિયોમાં મૂકવામાં આવે છે.

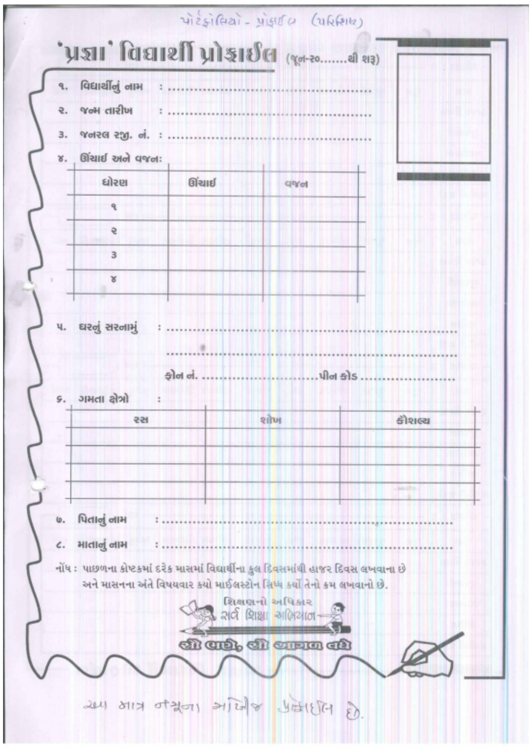

પોર્ટફોલિયો - પ્રોફાઈલ (પરિશિષ્ટ)

'પ્રજ્ઞા' વિદ્યાર્થી પ્રોફાઈલ (જૂન-૨૦.......થી શરૂ)

૧. વિદ્યાર્થીનું નામ : ....

૨. જન્મ તારીખ : ....

૩. જનરલ રજી. નં. : ....

૪. ઊંચાઈ અને વજન:

ધોરણ	ઊંચાઈ	વજન
૧		
૨		
૩		
૪		

૫. ઘરનું સરનામું : ....

....

ફોન નં. .... પીન કોડ ....

૬. ગમતા ક્ષેત્રો :

રસ	શોખ	કૌશલ્ય

૭. પિતાનું નામ : ....

૮. માતાનું નામ : ....

નોંધ : પાછળના કોષ્ટકમાં દરેક માસમાં વિદ્યાર્થીના કુલ દિવસમાંથી હાજર દિવસ લખવાના છે અને માસનના અંતે વિષયવાર કયો માઈલસ્ટોન સિધ્ધ કર્યો તેનો ક્રમ લખવાનો છે.

શિક્ષણનો અધિકાર
સર્વ શિક્ષા અભિયાન
સૌ ભણે, સૌ આગળ વધે

આ માત્ર નમૂના અર્થેજ પ્રોફાઈલ છે.

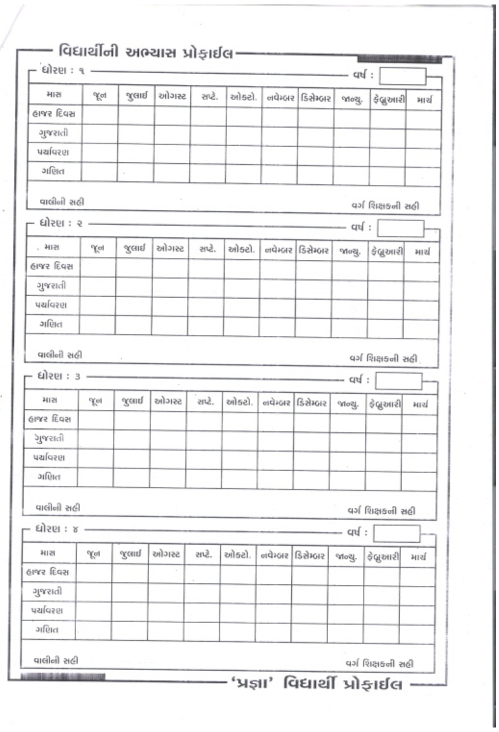

વિદ્યાર્થીની અભ્યાસ પ્રોફાઈલ

ધોરણ : ૧ — વર્ષ :

માસ	જૂન	જુલાઈ	ઓગસ્ટ	સપ્ટે.	ઓક્ટો.	નવેમ્બર	ડિસેમ્બર	જાન્યુ.	ફેબ્રુઆરી	માર્ચ
હાજર દિવસ										
ગુજરાતી										
પર્યાવરણ										
ગણિત										

વાલીની સહી — વર્ગ શિક્ષકની સહી

ધોરણ : ૨ — વર્ષ :

માસ	જૂન	જુલાઈ	ઓગસ્ટ	સપ્ટે.	ઓક્ટો.	નવેમ્બર	ડિસેમ્બર	જાન્યુ.	ફેબ્રુઆરી	માર્ચ
હાજર દિવસ										
ગુજરાતી										
પર્યાવરણ										
ગણિત										

વાલીની સહી — વર્ગ શિક્ષકની સહી

ધોરણ : ૩ — વર્ષ :

માસ	જૂન	જુલાઈ	ઓગસ્ટ	સપ્ટે.	ઓક્ટો.	નવેમ્બર	ડિસેમ્બર	જાન્યુ.	ફેબ્રુઆરી	માર્ચ
હાજર દિવસ										
ગુજરાતી										
પર્યાવરણ										
ગણિત										

વાલીની સહી — વર્ગ શિક્ષકની સહી

ધોરણ : ૪ — વર્ષ :

માસ	જૂન	જુલાઈ	ઓગસ્ટ	સપ્ટે.	ઓક્ટો.	નવેમ્બર	ડિસેમ્બર	જાન્યુ.	ફેબ્રુઆરી	માર્ચ
હાજર દિવસ										
ગુજરાતી										
પર્યાવરણ										
ગણિત										

વાલીની સહી — વર્ગ શિક્ષકની સહી

'પ્રજ્ઞા' વિદ્યાર્થી પ્રોફાઈલ

11. અર્લીરીડર

બાળકોને ભાષામાં વાચનનો વિશેષ મહાવરો મળી રહે તે માટે ચિત્રવાર્તા સ્વરૂપે પુસ્તિકાઓ તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જે અર્લીરીડર તરીકે ઓળખાય છે. જેને ઘોડામાં જે-તે સિમ્બોલની ટ્રેમાં મૂકવામાં આવે છે.

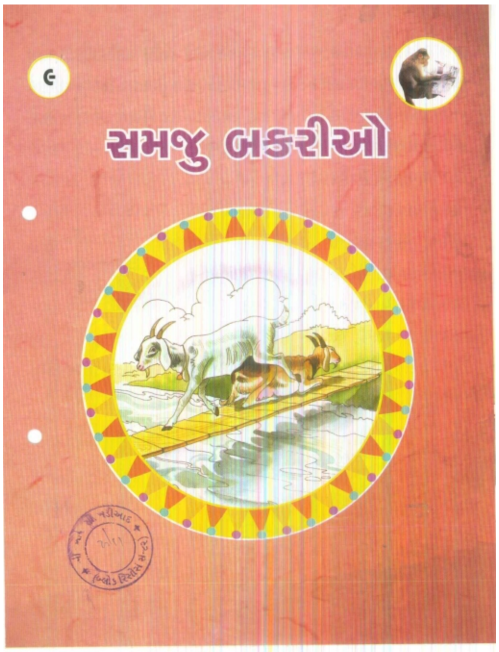

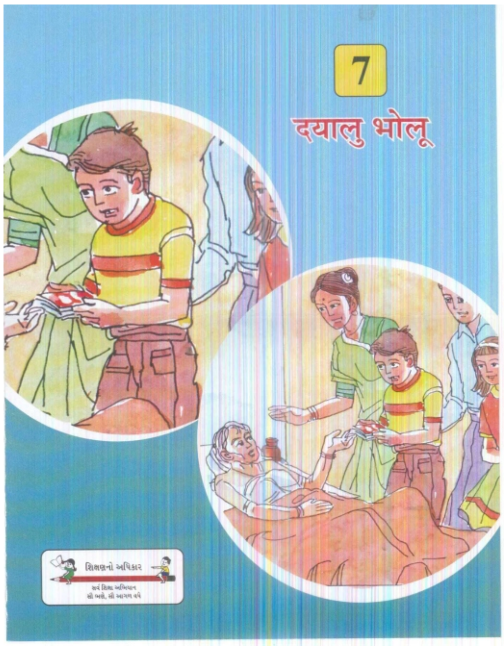

12. ટીચર હેન્ડબુક

અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયા દરમિયાન અભ્યાસકાર્ડમાં દર્શાવેલ પ્રવૃત્તિઓ કેવી રીતે કરાવવી તેની સંપૂર્ણ સમજ તેમજ માર્ગદર્શન ટીચર હેન્ડબુક દ્વારા મળે છે. આ ઉપરાંત જે-તે અભ્યાસકાર્ડ મુજબ સંદર્ભ સાહિત્યની માહિતી પણ ટીચર હેન્ડબુકમાં હોય છે.

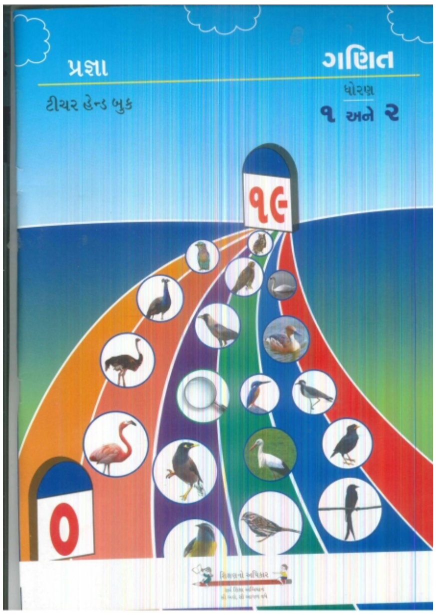

13. સપ્તરંગી

બાળકના સર્વાંગી વિકાસની સાથે તેના રસ-રૂચિના ક્ષેત્રમાં આગળ વધવાની તક પૂરી પાડવા માટે સપ્તરંગી વિષય અંતર્ગત વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરાવવામાં આવે છે. સપ્તરંગીને મુખ્ય સાત વિભાગમાં વિભાજીત કરેલ છે. જેમાં કુલ 350 પ્રવૃત્તિઓ આપવામાં આવી છે.

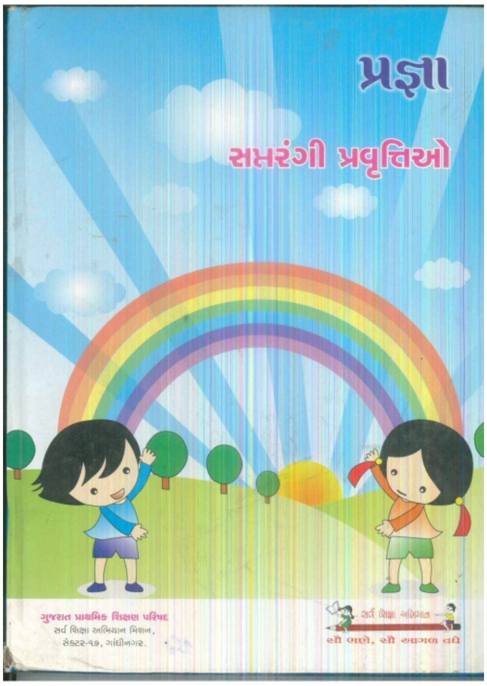

14. ઘોડા (રેક) અને ટ્રે

બાળક સરળતાથી અભ્યાસકાર્ડ લઈ શકે તે માટે અભ્યાસકાર્ડને ચોક્કસ સિમ્બોલ ધરાવતી ''ટ્રે'' માં મુકવામાં આવે છે, આ ''ટ્રે''ને મૂકવા માટે વર્ગખંડમાં ઘોડા (રેક) યોગ્ય જગ્યાએ બનાવવામાં આવે છે. ગણિતના વર્ગખંડમાં 1 ઘોડો હોય છે, જ્યારે ગુજરાતી/પર્યાવરણના વર્ગખંડમાં ગુજરાતી માટે 1 ઘોડો અને પર્યાવરણ માટે 1 ઘોડો મળી કુલ બે ઘોડા હોય છે.

15. હોમવર્ક બુક

ધોરણ - 3/4નાં બાળકોને દૃઢિકરણનો મહાવરો ઘરે પણ મળે, તેનું અર્થગ્રહણ થાય તથા અનુભૂતિ, અવલોકન અને સંવેદના દ્વારા મેળવેલ જ્ઞાન જીવન વ્યવહારમાં ઉપયોગી થાય તે સંદર્ભે ગણિતમાં 'પાકું કરીએ', ગુજરાતીમાં 'વાચનમાળા' અને પર્યાવરણમાં 'જાતે શીખીએ' તથા 'મનન' તૈયાર કરવામાં આવેલા છે.

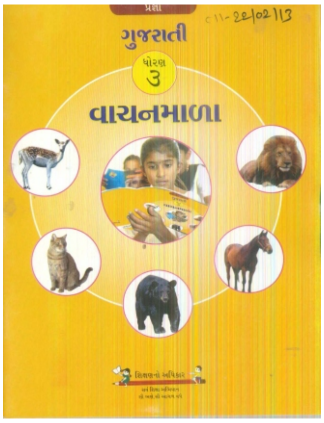

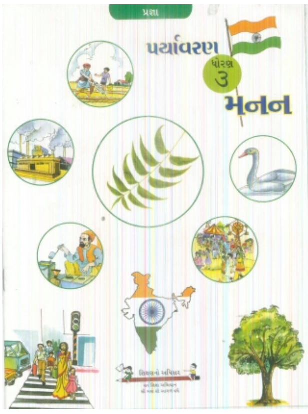

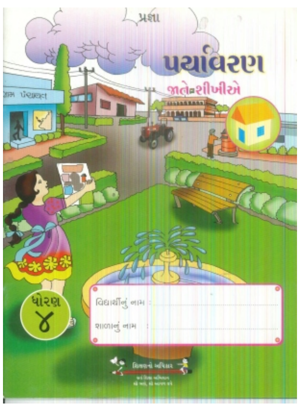

8. અધ્યયનચક્ર અને લેડર

પ્રવૃત્તિ - 1

તજજ્ઞ દ્વારા માઈલસ્ટોનની સમગ્ર સામગ્રીનું નિદર્શન

તજજ્ઞ દ્વારા નિદર્શન કરવામાં આવેલ માઈલ સ્ટોનનો અભ્યાસ કરો તથા તેના આધારે નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો.

પ્રશ્નો :

(1) આ એકમનો મુખ્ય હેતુ કયો હોઈ શકે ?

___

___

___

(2) કયા કાર્ડમાં સંકલ્પનાનું સ્પષ્ટીકરણ થાય છે ?

___

___

___

(3) દૃઢિકરણ માટે કઈ કઈ પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં આવી ?

___

___

___

(4) કયા કયા કાર્ડ દરમિયાન જૂથ અધ્યયન કાર્યની શક્યતાઓ જણાઈ ?

___

___

___

(5) શું આ નિદર્શનમાં સ્વ અધ્યયન કાર્ય થાય છે ? કેવી રીતે ?

___

___

___

(6) આ એકમનું મૂલ્યાંકન કરવાની બીજી કઈ કઈ પ્રવૃત્તિઓ હોઈ શકે ?

____

____

____

આપણે ઉપરના નિદર્શનમાં અધ્યયનની પ્રક્રિયા જોઈ જે નીચે મુજબના તાર્કિક ક્રમમાં ગોઠવાઈ છે.

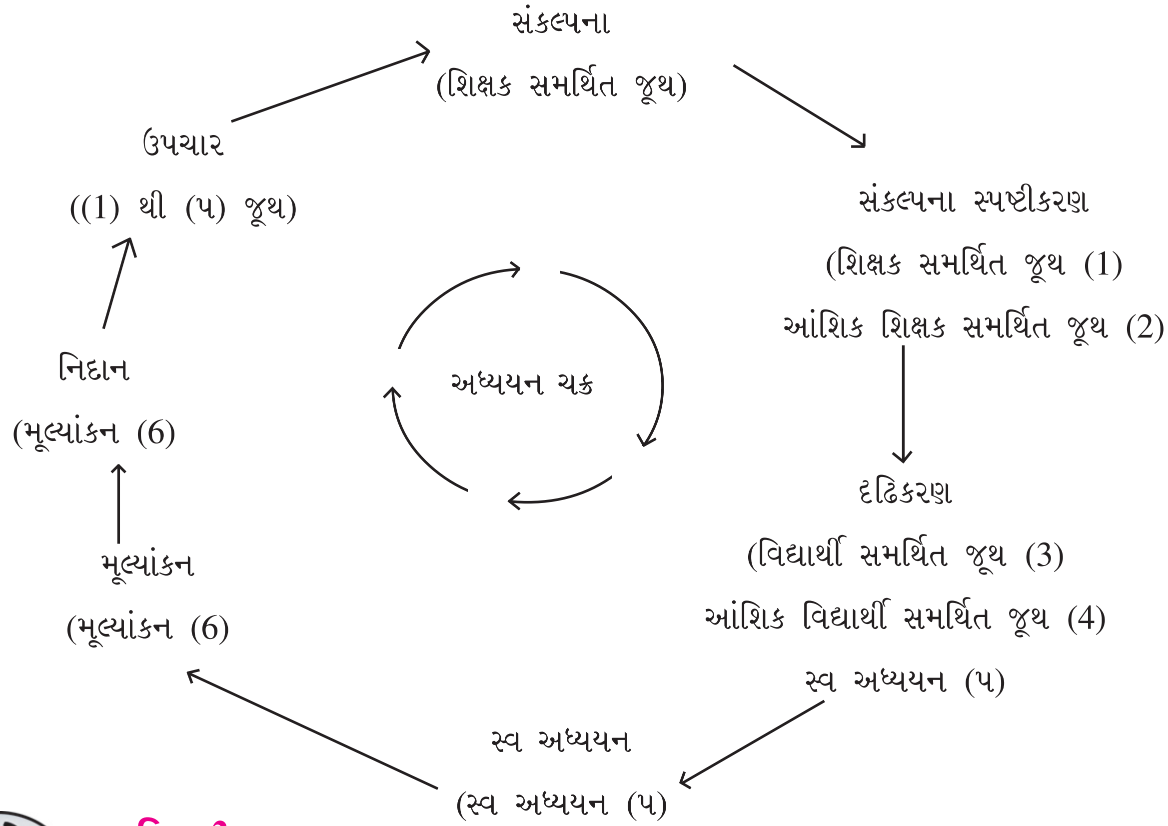

પ્રવૃત્તિ - 2

વિડિયો કલીપ

- તમને બતાવવામાં આવેલ વિડિયો કલીપને ધ્યાનથી જુઓ તથા અધ્યયન અધ્યાપન અને શીખવા શીખવવાની પ્રક્રિયા સંદર્ભે તમારા અવલોકનો/તારણો નોંધો.

____

____

____

____

____

____

પ્રવૃત્તિ - 3

લેડર રચના

(1) કોઈપણ એકમ શીખવવા માટે કઈ - કઈ પ્રવૃત્તિઓ શિક્ષક દ્વારા કરાવવામાં આવે છે ?

(2) શિક્ષણ કાર્યમાં કઈ કઈ પદ્ધતિ - પ્રયુક્તિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે ?

(3) એકમ શિક્ષક દરમિયાન વિદ્યાર્થી કઈ - કઈ પ્રવૃત્તિઓ કરે છે ?

(4) 11 થી 20 સંખ્યાની / ગુણાકારની / નમગજ શીખવવા / પદાર્થના ગુણધર્મો / શરીરના અંગોનો પરિચય અને ઉપયોગિતાની સંકલ્પના પૈકી ગમે તે એકના સ્પષ્ટીકરણ માટે તમે વિદ્યાર્થીને કયા કયા અધ્યયન અનુભવો આપશો તેની નીચેના કોષ્ટકમાં નોંધ કરો.

(દા.ત. પ્રવૃત્તિ, સાધન સામગ્રી, ગીત-અભિનય, રમત વગેરે)

(5) ઉપરોક્ત અધ્યયન અધ્યાપન માટેની પ્રવૃત્તિઓનું નીચે મુજબ વર્ગીકરણ કરો.

મૌખિક પ્રવૃત્તિ	સાધનસામગ્રી આધારિત	લેખિત પ્રવૃત્તિ	રમત

(6) ઉપરની ચાર વિભાગમાં વહેંચાયેલી પ્રવૃત્તિને નીચે મુજબ વર્ગીકૃત કરો.

વિદ્યાર્થી જાતે કરે તેવી પ્રવૃત્તિ	વિદ્યાર્થી-વિદ્યાર્થી વચ્ચે થતી પ્રવૃત્તિ	શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચે થતી પ્રવૃત્તિ સમજ

(7) 11 થી 20 સંખ્યાજ્ઞાનની / ગુણાકાર / નમગજ શીખવવા / ડુગડુગિયાવાળી કાવ્ય / પદાર્થના ગુણધર્મો / શરીરના અંગોનો પરિચય અને ઉપયોગિતા શીખવવા (ગમે તે એકની) માટે તમારે કઈ - કઈ સાધન સામગ્રી જોઈશે ? કયા કયા T.L.M. નિર્માણ કરવા પડશે.

____

____

____

____

____

(8) 11 થી 20 સંખ્યાજ્ઞાનની / ગુણાકારની / નમગજ શીખવવા / પદાર્થના ગુણધર્મોના / શરીરના અંગોનો પરિચય અને ઉપયોગિતાના અધ્યયન-અધ્યાપન પછી મૂલ્યાંકન કઈ કઈ રીતે કરી શકાય ?

(9) ઉપરોક્ત પ્રવૃત્તિઓ કયા ક્રમમાં કરાવશો તેની નોંધ કરો. (અધ્યયન - અધ્યાપનની પ્રવૃત્તિ અને મૂલ્યાંકન સાથે)

પ્રવૃત્તિ - 4

લેડર નિર્માણ

કોઈપણ એક માઈલ સ્ટોન માટે લેડર નિર્માણ કરો.

કાર્ડ - 1

કાર્ડ - 2

કાર્ડ - 3

કાર્ડ - 4

કાર્ડ - 5

કાર્ડ - 6

કાર્ડ - 7

કાર્ડ - 8

(11) તમે નક્કી કરેલ પ્રવૃત્તિ કાર્ડને ક્રમિક રીતે નીચે મુજબ ગોઠવતા જાય.

પ્રવૃત્તિ - 1	સિમ્બોલ	પ્રવૃત્તિ - 2	સિમ્બોલ	પ્રવૃત્તિ - 3	સિમ્બોલ

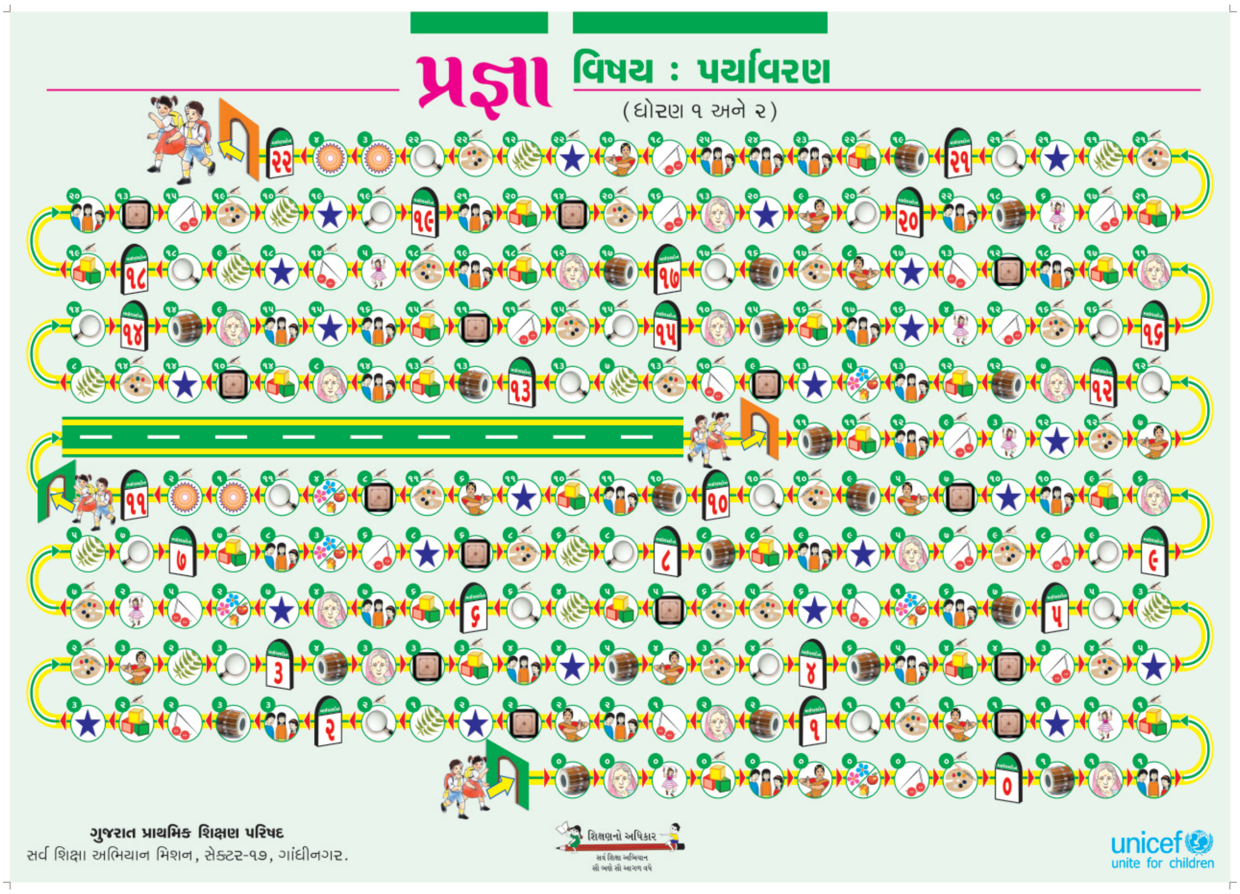

'પ્રજ્ઞા' અભિગમમાં જેને લેડર કહેવામાં આવે છે. તે ઉપરોક્ત અધ્યયન- અધ્યાપન ચક્રનું સ્વરૂપ છે. કોઈ એક ધોરણ વિષયના બધા જ શૈક્ષણિક મુદ્દાઓને ક્રમિક રીતે કાર્ડ સ્વરૂપે વિકસાવવામાં આવ્યા છે.

9. પ્રોફાઈલ પોર્ટફોલિયો

- પાંચ - પાંચ વાક્યમાં લખો.

(1) વિદ્યાર્થીઓની પ્રોફાઈલ

(2) વિદ્યાર્થીઓનો પોર્ટફોલિયો

- **પ્રોફાઈલ નિભાવતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો**

- **પોર્ટફોલિયો નિભાવતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો**

તમે ઉપરોક્ત ચર્ચાના આધારે વિદ્યાર્થીની આદર્શ પ્રોફાઈલ તૈયાર કરો.

'પ્રજ્ઞા'
સર્વ શિક્ષા અભિયાન
સૌ ભણે, સૌ આગળ વધે
વિદ્યાર્થીનું નામ :
શાળાનું નામ :
" મારી પ્રવૃત્તિઓ "
જિ. ગાંધીનગર

પોર્ટફોલિયો - પ્રોફાઈલ (પરિશિષ્ટ)

'પ્રજ્ઞા' વિદ્યાર્થી પ્રોફાઈલ (જૂન-૨૦.......થી શરૂ)

૧. વિદ્યાર્થીનું નામ : ....

૨. જન્મ તારીખ : ....

૩. જનરલ રજી. નં. : ....

૪. ઊંચાઈ અને વજન:

ધોરણ	ઊંચાઈ	વજન
૧		
૨		
૩		
૪		

૫. ઘરનું સરનામું : ....

....

ફોન નં. ....પીન કોડ ....

૬. ગમતા ક્ષેત્રો :

રસ	શોખ	કૌશલ્ય

૭. પિતાનું નામ : ....

૮. માતાનું નામ : ....

નોંધ : પાછળના કોષ્ટકમાં દરેક માસમાં વિદ્યાર્થીના કુલ દિવસમાંથી હાજર દિવસ લખવાના છે અને માસનના અંતે વિષયવાર કયો માઈલસ્ટોન સિધ્ધ કર્યો તેનો ક્રમ લખવાનો છે.

શિક્ષણનો અધિકાર
સર્વ શિક્ષા અભિયાન
સૌ ભણે, સૌ આગળ વધે

આ માત્ર નમૂના માટેનો પ્રોફાઈલ છે.

વિદ્યાર્થીની અભ્યાસ પ્રોફાઈલ

ધોરણ : ૧

વર્ષ :

માસ	જૂન	જુલાઈ	ઓગસ્ટ	સપ્ટે.	ઓક્ટો.	નવેમ્બર	ડિસેમ્બર	જાન્યુ.	ફેબ્રુઆરી	માર્ચ
હાજર દિવસ										
ગુજરાતી										
પર્યાવરણ										
ગણિત										

વાલીની સહી વર્ગ શિક્ષકની સહી

ધોરણ : ૨

વર્ષ :

માસ	જૂન	જુલાઈ	ઓગસ્ટ	સપ્ટે.	ઓક્ટો.	નવેમ્બર	ડિસેમ્બર	જાન્યુ.	ફેબ્રુઆરી	માર્ચ
હાજર દિવસ										
ગુજરાતી										
પર્યાવરણ										
ગણિત										

વાલીની સહી વર્ગ શિક્ષકની સહી

ધોરણ : ૩

વર્ષ :

માસ	જૂન	જુલાઈ	ઓગસ્ટ	સપ્ટે.	ઓક્ટો.	નવેમ્બર	ડિસેમ્બર	જાન્યુ.	ફેબ્રુઆરી	માર્ચ
હાજર દિવસ										
ગુજરાતી										
પર્યાવરણ										
ગણિત										

વાલીની સહી વર્ગ શિક્ષકની સહી

ધોરણ : ૪

વર્ષ :

માસ	જૂન	જુલાઈ	ઓગસ્ટ	સપ્ટે.	ઓક્ટો.	નવેમ્બર	ડિસેમ્બર	જાન્યુ.	ફેબ્રુઆરી	માર્ચ
હાજર દિવસ										
ગુજરાતી										
પર્યાવરણ										
ગણિત										

વાલીની સહી વર્ગ શિક્ષકની સહી

‘પ્રજ્ઞા’ વિદ્યાર્થી પ્રોફાઈલ

10. માઈલસ્ટોન પરિચય

- તજજ્ઞ દ્વારા માઈલ સ્ટોનની સમજ આપવામાં આવે તે સમજ સમયે શાંત રહેવું જરૂર જણાય ત્યાં નોટમાં નોંધ કરવી તજજ્ઞનું કામ પૂર્ણ થાય ત્યાર પછી પ્રશ્નોતરી કરવી. તજજ્ઞ દ્વારા મળેલ જવાબ સમજવા પ્રયત્ન કરવો.
- તમને આપવામાં આવેલ માઈલ સ્ટોનના કાર્ડ વિશે તમારા જૂથમાં ચર્ચા કરો. કાર્ડમાં આપવામાં આવેલ વિગત સમજવા પ્રયત્ન કરવો. અને એક કાગળમાં નીચે આપેલ વિગત મુજબ નોંધ કરો.
    - વિષયનું નામ : ____________________
    - માઈલ સ્ટોન નંબર : ____________________
    - કાર્ડની સંખ્યા : ____________________
    - માઈલ સ્ટોનનો હેતુ : ____________________
    - સંકલ્પના સ્પષ્ટીકરણ માટે ઉપયોગી કાર્ડ : ____________________
    - દૃઢીકરણ માટે ઉપયોગી કાર્ડ : ____________________
- આપને આપવામાં આવેલ ફ્લેશકાર્ડના ઉપયોગથી તજજ્ઞની સૂચના મુજબ રમત રમો.

કોઈ એક શૈક્ષણિક હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે વિષયવસ્તુ આધારિત બનાવેલ કાર્ડનો સરવાળો એટલે એક માઈલ સ્ટોન.

11. પ્રજ્ઞા હિન્દી

પ્રસ્તાવના :

હિન્દી આપણી રાષ્ટ્રભાષા છે. ગુજરાતી માધ્યમમાં હિન્દીને દ્વિતીય ભાષા તરીકે સ્વીકારવામાં આવી છે. હિન્દી ભાષા આપણા વ્યક્તિગત અને સામાજિક જીવન વિકાસ માટે ઉપયોગી છે. તેથી તે શીખવી આવશ્યક છે.

ભાષા શિક્ષણના મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય- શ્રવણ, કથન, વાચન અને લેખન છે. શ્રવણ અને વાચનથી અર્થગ્રહણ તથા કથન અને લેખનથી અભિવ્યક્તિ થાય છે, તેનાથી આપણે સૌ વાકેફ છીએ. હિન્દી શિક્ષણના આ પ્રારંભિક સ્તર પર શ્રવણ અને કથનનો મહત્તમ અભ્યાસ અતિ આવશ્યક છે.

પ્રવૃત્તિ - 1

- પ્રજ્ઞા અંતર્ગત મૂકાયેલ હિન્દી સાહિત્યની વિશેષતાઓ નોંધો.

- **હિન્દી શીખવવા માટેની માર્ગદર્શક સૂચનાઓ :**

પ્રવૃત્તિ - 2

- ચર્ચા આધારે તમારો મત જણાવો.

- હિન્દી શિક્ષણ દરમિયાન વર્ગમાં હિન્દી ભાષામાં જ આદાન-પ્રદાન કરવું આવશ્યક છે.

☐ સહમત ☐ અસહમત ☐ શા માટે ?

- હિન્દીમાં માનક વર્ણ / અંક લેખનનો મહાવરો કરાવવો જરૂરી છે.

  ☐ સહમત ☐ અસહમત ☐ શા માટે ?

  ____
  ____
  ____
  ____
  ____

- શિક્ષક કાર્ડ / શિ.આ. માં આપેલ ઉદા. સિવાયના વધુ મહાવરા કરાવવા જોઈએ.

  ☐ સહમત ☐ અસહમત ☐ શા માટે ?

  ____
  ____
  ____
  ____
  ____

- બાળકોને વધુમાં વધુ જૂથકાર્ય/સહપાઠી શિક્ષણ દ્વારા શીખવાની તક આપવી જોઈએ.

  ☐ સહમત ☐ અસહમત ☐ શા માટે ?

  ____
  ____
  ____
  ____
  ____

વિદ્યાર્થી પોતાના વિચારોનું હિન્દીમાં આદાન-પ્રદાન કરી શકે એ હિન્દી ભાષા શિક્ષણનો મૂળ હેતુ છે. એટલા માટે હિન્દી ભાષા શિક્ષણને નીચે દર્શાવેલ ક્રમિક સોપાનોમાં પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યું છે.

- સમાન વર્ણ પરિચય

  (ગુજરાતી અને હિન્દીમાં જે વર્ણો મહદઅંશે સમાન રીતે લખાય છે. તેનો પરિચય)
- સમાન વર્ણોથી બનતા શબ્દોનો પરિચય (શબ્દસમૃદ્ધિ)
- સમાન વર્ણોનું અનુલેખન
- અસમાન વર્ણોનો પરિચય
- અસમાન વર્ણોથી બનતા શબ્દોનો પરિચય (શબ્દ સમૃદ્ધિ)
- અસમાન વર્ણોનું અનુલેખન

- ભાષા અભ્યાસ
  - यह... है ।　　　　वह... है ।
  - यह... है ।　　　　ये... हैं ।
  - वह... है ।　　　　वे... हैं ।
  - मैं... हूँ ।　　　　तुम... हो ।　　　　आप... हैं ।
  - यह – इस, ये – इत
  - वह – उस, वे – उन
  - में, के अंदर, के ऊपर, के नीचे, के पास
  - क्या, कौन, कब, कहाँ, किसने
  - गिनती १ से २०
  - काव्य – झूला, धम्मक धम्मक आता हाथी
  - कहानी – टपका का डर
  - चित्र कहानी – चूहा और शेर
  - समानार्थी – विरुदार्थी शब्द
  - लिंग– वचन का अभ्यास

प्रवृत्ति - 3

- ગુજરાતી વર્ણો સાથેની સમાનતાવાળા હિન્દી વર્ણો લખો.

- સમાન વર્ણોથી બનતા હિન્દી શબ્દો લખો.

- અસમાન વર્ણોની યાદી બનાવો.

- અસમાન વર્ણોથી બનતા હિન્દી શબ્દો લખો.

____________ ____________ ____________ ____________

____________ ____________ ____________ ____________

પ્રવૃત્તિ - ૫

- **નીચેનું કાર્ડ જોઈ પ્રશ્નોના જવાબ આપો.**

१९

➤ यह .... है ।   वह ... है ।

यह बकरी है ।   वह बकरी है ।

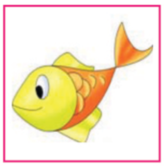

____________ ____________

____________ ____________

____________ ____________

____________ ____________

(1) આ કાર્ડના અભ્યાસથી બાળકમાં કયા ઉદ્દેશ્ય સિદ્ધ કરી શકાય ?

(2) શિક્ષકે આ મુદ્દો/હેતુ અસરકારક રીતે ભણાવવા કઈ પ્રવૃત્તિ કરાવવી જોઈએ ? ઉ.દા. સાથે જણાવો.

(3) આ પ્રવૃત્તિનું જૂથકાર્ય કેવું હોઈ શકે ?

12. સપ્તરંગી

બાળકના સર્વાંગી વિકાસ માટે બાળકની સર્જનાત્મકતા વિકસે તથા સંસ્કાર ઘડતર થાય તે જરૂરી છે.

(1) જૂથવર્ક : દરેક જૂથમાં 'કાગળકામ'નો એક એક સુંદર નમૂનો બનાવવો.

(2) પ્રવૃત્તિ દરમિયાન તમને કેવો અનુભવ થયો ?

(3) જૂથમાં જેને વિશેષ આવડતું હતું તેને કેવો અનુભવ થયો ?

(4) હાલ તમે વર્ગકાર્ય દરમિયાન બાળકની રસ - રૂચિને પોષે તેવી પ્રવૃત્તિ કરવાની તક કેવી રીતે પૂરી પાડો છો ?

(5) તમે બાળકોને કયા કયા પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ કરાવો છો.

____

____

____

____

____

જૂથવર્ક :

જૂથ - 1 Out door રમતો વિચારો અને યાદી બનાવો.

જૂથ - 2 તર્ક-વિકાસની પ્રવૃત્તિની યાદી બનાવવી.

જૂથ - 3 ચિત્રકામ કરવું (પદાર્થ ચિત્ર, ભૌમિતિક, કુદરતી દૃશ્ય)

જૂથ - 4 તાલની રમતોની નોંધ કરો.

જૂથ - 5 ત્રણ જોડકણાની રચના કરો.

(6) તમે કરેલી પ્રવૃત્તિ દ્વારા બાળકમાં કયા કયા ગુણો/કૌશલ્યોનો વિકાસ થાય છે ?

____

____

____

____

____

ક્રમ	પ્રવૃત્તિ	પ્રવૃત્તિનો પ્રકાર	કઈ કઈ વિષયવસ્તુ શીખવવામાં ઉપયોગી છે ?
(1)	અનાજ, કઠોળના નમૂના પથ્થરો વગેરેનું સંગ્રહ	સંગ્રહની પ્રવૃત્તિ	સંખ્યાજ્ઞાન, સરવાળા, બાદબાકી, અનાજ-કઠોળનો પરિચય, મૂળાક્ષર, શબ્દાલેખન
(2)		ચીટકકામ	
(3)		રંગપૂરણી	
(4)	ચિઠ્ઠીમાં લખેલા સ્થળનો પરિચય આપવો. દા.ત. હું અમદાવાદ છું...	વાદ-સંવાદ/ અભિવ્યક્તિ	
(5)	ચિઠ્ઠીમાં જે વિષય હોય તેનો એકપાત્રીય અભિનય કરવો.	અભિનય	
(6)	જેની પાસે જે વિષય આવે તે પ્રકારનું ગીત ગાવું.		
(7)		ગીત સંગીત	
(8)		નાટક	
(9)		મહોરા નિર્માણ	
(10)		બૌદ્ધિક રમતો	
(11)			
(12)			
(13)			
(14)			
(15)			

સાક્ષરી વિષયોની સાથે સાથે બહુવિધ પ્રતિભા મુજબ વિકસવાની તક પૂરી પાડતો વિષય એટલે જ સપ્તરંગી. અહીં દરેક બાળકની જરૂરિયાતોને સંતોષતું શિક્ષણ પ્રાપ્ત થાય છે.

સપ્તરંગી વિષય 7 ક્ષેત્રોમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યો છે. દરેક વિભાગની 10 પેટા પ્રવૃત્તિ છે. તે દરેકની પેટા પાંચ પ્રવૃત્તિ એમ મળીને કુલ 350 પ્રવૃત્તિઓનો સંગ્રહ ધોરણ 1 થી 4 માટે છે. આ દરેક પ્રવૃત્તિઓનો વિષયવસ્તુ સાથે અનુબંધ છે.

13. પ્રજ્ઞા પત્રકો

પ્રજ્ઞા અભિગમમાં જરૂરી પત્રકો.

1. વિદ્યાર્થીનું હાજરીપત્રક
2. પૂર્ણ કરેલ માઈલસ્ટોનનું પખવાડિક પત્રક
3. શાળાનું પ્રજ્ઞા માસિક પ્રગતિ દર્શાવતું પત્રક
4. પ્રજ્ઞા પ્રગતિ કાર્ડ
5. પ્રજ્ઞા વાર્ષિક પરિણામ પત્રક

વિદ્યાર્થીનું હાજરીપત્રક

(અ) જો ધોરણ - 1માં 40 બાળકો છે. જેમાં 20 કુમાર અને 20 કન્યા છે. તો ટુકડી - 1 - 2માં વિદ્યાર્થીઓનું વિભાજન કરી રજિસ્ટર કઈ રીતે બનાવશો ?

ધોરણ - 1

ક્રમ	વિદ્યાર્થીનું નામ											
	ટુકડી - 1 ધો. 1ના 10 કુમાર ટુકડી - 1 ધો. 1ની 10 કન્યા ટુકડી - 1 કુલ 20											
	ટુકડી - 2 ધો. 1ના 10 કુમાર ટુકડી - 2 ધો. 1ની 10 કન્યા ટુકડી - 2 કુલ 20											

(બ) જો ધોરણ - 2માં 40 બાળકો છે. જેમાં 20 કુમાર અને 20 કન્યા છે. તો ટુકડી - 1-2માં વિદ્યાર્થીઓનું વિભાજન કરી રજિસ્ટર કઈ રીતે બનાવશો ?

ધોરણ - 2

ક્રમ	વિદ્યાર્થીનું નામ											
	ટુકડી - 1 ધો. 2ના 10 કુમાર ટુકડી - 1 ધો. 2ની 10 કન્યા ટુકડી - 1 કુલ 20											
	ટુકડી - 2 ધો. 2ના 10 કુમાર ટુકડી - 2 ધો. 2ની 10 કન્યા ટુકડી - 2 કુલ 20											

પ્રશ્નોત્તરી :

તમારી શાળાના __________ બાળકો છે. જેમાં __________ કુમાર અને __________ કન્યા છે. તો ટુકડી 1 અને ટુકડી 2માં વિભાજન કરી હાજરીપત્રક કઈ રીતે બનાવશો ?

વિષય : ______________ ધોરણ : ______________

પૂર્ણ કરેલ માઈલ સ્ટોનની વિગત દર્શાવતું પત્રક

શાળાનું નામ : કલસ્ટર : તાલુકો :

વિદ્યાર્થીનું	જૂન		જુલાઈ		ઓગસ્ટ		સપ્ટેમ્બર		ઓક્ટોબર		નવેમ્બર		ડિસેમ્બર		જાન્યુઆરી		ફેબ્રુઆરી		માર્ચ		એપ્રિલ	
નામ :	15	30	15	31	15	31	15	30	15	31	15	30	15	30	15	31	15	28	15	31	15	30

પ્રજ્ઞા અંતર્ગત શાળાનો માસિક અહેવાલ

શાળાનું નામ :

વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા

ધો ૧-૨ ના કુલ શિક્ષકો :	માસ :	ધોરણ	કુમાર	કન્યા	કુલ	ધોરણ	કુમાર	કન્યા	કુલ
ધો ૩-૪ ના કુલ શિક્ષકો		૧				૩			
		૨				૪			

ગણિત						ગુજરાતી						પર્યાવરણ					
MS	ધો-૧	ધો-૨	MS	ધો-૩	ધો-૪	MS	ધો-૧	ધો-૨	MS	ધો-૩	ધો-૪	MS	ધો-૧	ધો-૨	MS	ધો-૩	ધો-૪
૦			૦-૧૯			૦			૦-૧૯			૦			૦-૨૨		
૧			૨૦			૧			૨૦			૧			૨૩		
૨			૨૧			૨			૨૧			૨			૨૪		
૩			૨૨			૩			૨૨			૩			૨૫		
૪			૨૩			૪			૨૩			૪			૨૬		
૫			૨૪			૫			૨૪			૫			૨૭		
૬			૨૫			૬			૨૫			૬			૨૮		
૭			૨૬			૭			૨૬			૭			૨૯		
૮			૨૭			૮			૨૭			૮			૩૦		
૯			૨૮			૯			૨૮			૯			૩૧		
૧૦			૨૯			૧૦			૨૯			૧૦			૩૨		
૧૧			૩૦			૧૧			૩૦			૧૧			૩૩		
૧૨			૩૧			૧૨			૩૧			૧૨			૩૪		
૧૩			૩૨			૧૩			૩૨			૧૩			૩૫		
૧૪			૩૩			૧૪			૩૩			૧૪			૩૬		
૧૫			૩૪			૧૫			૩૪			૧૫			૩૭		
૧૬			૩૫			૧૬			૩૫			૧૬			૩૮		
૧૭			૩૬			૧૭			૩૬			૧૭			૩૯		
૧૮			૩૭			૧૮			૩૭			૧૮			૪૦		
૧૯			૩૮			૧૯			૩૮			૧૯			૪૧		
			૩૯						૩૯			૨૦			૪૨		
			૪૦						૪૦			૨૧			૪૩		
			૪૧						૪૧			૨૨					
			૪૨						૪૨								
			૪૩						૪૩								
			૪૪														
			૪૫														
			૪૬														
			૪૭														
			૪૮														

નોંધ : માસકિ પ્રગતિ અહેવાલમાં દર માસના અંતિમ દિવસ સુધીમાં પૂરા કરેલ માઇલસ્ટોનની સ્થિતિ દર્શાવવી.

ધોરણ-૧-૨ના શિક્ષકોની સહી :	ધોરણ-૩-૪ના શિક્ષકોની સહી:
ગુજરાતી-પર્યાવરણ:	ગુજરાતી-પર્યાવરણ :
ગણિત-સપ્તરંગી :	ગણિત-સપ્તરંગી :
શાળાના મુખ્ય શિક્ષકની સહી :	બીઆરપી-પ્રજ્ઞાનું નામ : બીઆરપી-પ્રજ્ઞાની સહી:

જિલ્લા પંચાયત શિક્ષણ સમિતિ, __________

પ્રજ્ઞા પ્રગતિ કાર્ડ

વર્ષ 201... - 1.......

શાળા	ધોરણ	ટુકડીમાંનો ક્રમાંક	શાળામાં દાખલ તારીખ

વિદ્યાર્થીનું નામ		જન્મ તારીખ	સામાન્ય રજિ.નં.

માસ	કામના દિવસ	હાજર દિવસ	પૂરા કરેલા માઈલસ્ટોન			કરાવેલ સપ્તરંગી પ્રવૃત્તિઓની સંખ્યા						
			ગુજરાતી	પર્યાવરણ	ગણિત	જાતે કરીએ	નિખરીએ	વાદસંવાદ	લીન રહીએ	પિછાણીએ	નાટક-નાટક	રાગ-રાગિણી
જૂન												
જુલાઈ												
ઑગષ્ટ												
સપ્ટેમ્બર												
ઑક્ટોબર												
નવેમ્બર												
ડિસેમ્બર												
જાન્યુઆરી												
ફેબ્રુઆરી												
માર્ચ												
એપ્રિલ												

વર્ગ શિક્ષકની સહી

આચાર્યની સહી

પ્રજ્ઞા વાર્ષિક પરિણામ પત્રક

શાળાનું નામ : | વર્ષ - | બ્લોક :

કલસ્ટરનું નામ : | ધોરણ - | જિલ્લો :

ક્રમ	વિદ્યાર્થીનું નામ	જન્મ તારીખ	જી.આર. નંબર	હાજર દિવસો	પૂર્ણ કરેલ સપ્તરંગી પ્રવૃત્તિઓ સંખ્યા	પૂર્ણ કરેલ માઈલસ્ટોન		
						ગણિત	ગુજરાતી	પર્યાવરણ

ગુજરાતી/પર્યાવરણ શિક્ષકની સહી : | મુખ્ય શિક્ષકની સહી

ગણિત/રેઈનબો શિક્ષકની સહી : | પે.સે. શાળાના આચાર્યની સહી | કે. શિ ની સહી

14. પ્રારંભિક જૂથવિભાજન

પ્રજ્ઞા અભિગમમાં પ્રારંભિક જૂથવિભાજન ખૂબ જ મહત્ત્વનું અને હેતુસભર કાર્ય છે. જે શિક્ષક આ કુશળતા પ્રાપ્ત કરે છે. તેનું વર્ગકાર્ય ખૂબ જ સરળતાથી શરૂ થાય છે. અહીં વ્યક્તિગત શિક્ષણ ખૂબ જ ઝડપથી થાય છે.

પ્રવૃત્તિ :

તજજ્ઞ દ્વારા જૂથવિભાજનની પ્રવૃતિ કરાવાશે. જેમાં એક રમત (રંગ લો ભાઈ રંગ) રમાડાશે.

પ્ર.1 હાલ શિક્ષક જે બાળકને કાર્ડ શીખવવાનું કાર્ય પૂર્ણ કરે છે, તે બાળકને ત્યારપછી શિક્ષક શું કાર્ય કરવા સૂચવશે.

પ્ર.2 બીજું બાળક (જે વેઈટીંગ ટાઈમમાં હતું) તે હવે શિક્ષક પાસે વ્યક્તિગત શિક્ષણ લેશે. તેણે શિક્ષક પાસે આવતાં પહેલાં પ્રજ્ઞા અભિગમ પ્રમાણે શું - શું લેવાનું રહે છે ? તેને શું - શું જોવાનું રહે છે ?

પ્ર.3 ધારો કે, જૂથ - 3માં બેઠેલા 6 પૈકી એક વિદ્યાર્થીને પ્રવૃત્તિ બેંકમાંથી પ્રવૃત્તિ પૂરી થઈ ગઈ છે. હજુ શિક્ષક તમારે તેને તમારી પાસે (જૂથ- 1)માં બોલાવવો નથી. તો તેને એંગેજ રાખવા તમે શું - શું કરશો ?

પ્ર.4 જૂથ-1માંથી સૌથી પહેલો બાળક કાર્ડ લઈ જૂથ-2માં કાર્ડ આધારિત શિક્ષણકાર્ય કરતો હતો. તે કાર્ય પૂર્ણ કરી તમારી પાસે આવે છે. તેને હવે કયું કાર્ય કરાવશો ?

પ્ર.5 જૂથ-1માં આવેલા બંને બાળકનું કાર્ડ આધારિતકાર્ય પૂર્ણ કરી તે આગળના જૂથમાં પ્રવેશ કરે છે. તમે પ્રવૃત્તિ કરતા બાળકોમાંથી કયા બાળકોને જૂથ-1માં બોલાવશો.

આવી રીતે જૂથ - 1માં એક બાળકનો લર્નિંગ ટાઈમ, બીજા એક બાળકનો લર્નિંગ ટાઈમ + વેઈટીંગ ટાઈમ અને જૂથ - 2માં બાકીના તમામ બાળકોનો પ્રવૃત્તિબેંક આધારિત એંગેજ ટાઈમ બરાબર કરાવવાથી પ્રારંભિક જૂથ વિભાજન કરાવી શકાય.

શિક્ષક ધીરજ સાથે કાર્ય કરે તો ખૂબ જ થોડા દિવસોમાં પ્રત્યેક બાળક વ્યક્તિગત રીતે કાર્ડ આધારિત કાર્ય કરતું થઈ શકે છે.

15. કોમ્યુનીટી મોબીલાઈઝેશન

1. રાજ્ય અને દેશની શહેરી શાળાઓમાં કે જ્યાં મોંઘી ફી લેવામાં આવે છે. ત્યાં ધોરણ 1/4માં જે પદ્ધતિએ શીખવાય છે. તે જ પદ્ધતિ આપણા ગામમાં છે. ધો. 1/4ના શિક્ષક કે જેઓ ખાનગી શાળાઓમાં મોંઘી ફી કે ચોપડીઓ અપાય છે તેનાથી સમૃદ્ધ Four colour ચતુરંગી પુસ્તકો આપણા બાળકોને અપાય છે.
2. આપણી શાળામાં વર્ગશિક્ષકને બદલે વિષયશિક્ષણથી શિક્ષણ.
3. દરેક બાળકની વ્યક્તિગત જરૂરિયાત અનુસાર [differential] શિક્ષણ વ્યવસ્થા.
4. દરેક બાળકને ગતિ (ક્ષમતા) અનુસારનું શિક્ષણ. [Paste Learning]

૫. બાળકને જૂથ શિક્ષણની વ્યવસ્થા. [Group Learning]

6. સહપાઠી શિક્ષણ વ્યવસ્થા [Pear learning]
7. માત્ર સાક્ષરી વિષયોના શિક્ષણને બદલે બહુવિધ કૌશલ્યોના વિકાસ માટેનું શિક્ષણ [Multiple Inteligent Devlapment]
8. વર્ગમાં Teaching Material ને બદલે મહત્તમ Learning Material.
9. વિદ્યાર્થીકેન્દ્રી અભિગમ.
10. આપણા બાળકોનું સતત અને સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે. [C.C.E]
11. બાળકોને Project based learning આપવામાં આવે છે.
12. બાળકોને ક્ષેત્રીય મુલાકાતો [exposer visit] કરવામાં આવે છે.
13. આપણા બાળકોને સ્વઅધ્યયનની પુષ્કળ તકો આપવામાં આવે છે. [self learning]
14. અહીં વિદ્યાર્થીઓ ભાષા શીખે છે. / શીખતા શીખવે છે. [learning how to learn]
15. અહીં વિદ્યાર્થીઓ માટે વિષયખંડો છે.
16. અહીં વિદ્યાર્થીઓનું જરૂરિયાત અનુસારનું મૂલ્યાંકન થાય છે.
17. અહીં વિદ્યાર્થીઓ માટે વિકાસ માટેનો [Exame on demand] નોંધ રાખવામાં આવે છે.

    Student progress report

    Student Profile

    Student Portfolio
18. અહીં વિદ્યાર્થીઓમાં વ્યક્તિત્વ વિકાસ ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવે છે. [Personality devlopment] અસરકારક પ્રત્યાપન
19. નિર્ણય શક્તિ ખીલે છે.

20. આપણી શાળામાં આનંદદાયી પ્રવૃત્તિલક્ષી વિદ્યાર્થીકેન્દ્રી શિક્ષણ છે.

21. અહીં વર્ગમાં અધ્યયન માટેની જરૂરી તમામ સામગ્રી જેવી કે કાર્ડ, સ્વ અધ્યયનપોથી, સ્લેટ, પેન, પેન્સિલ, કલર, કાગળ, કાતર, ગુંદર વગેરે સરકાર તરફથી વિનામૂલ્યે છે.

22. અહીં વિદ્યાર્થીને જે-તે સમયે ઉપચારાત્મક શિક્ષણકાર્ય મળે છે.

16. RTE અને પ્રજ્ઞાનો અનુબંધ

6 થી 14 વર્ષના દરેક બાળકને મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણને અધિકાર મળેલ છે. એટલે કે ભણવાની ઉંમરે બાળક પ્રાથમિક શાળામાં હોય. અહીં બાળક શાળામાં હોવું પૂરતું નથી પણ તે શાળામાં ગુણવત્તાસભર શિક્ષણ મેળવે તે પણ એટલું જ જરૂરી છે. આપ શિક્ષણના અધિકાર (2001)થી પરિચિત હશો ! ચાલો આપણે ચર્ચા કરીએ કે બાળકના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણ માટે તેમ જ તેના ગુણવત્તાસભર શિક્ષણ માટે શું-શું કરી શકાય.

- **સ્ટડી કેસ વાંચો અને ચર્ચા કરો :**

મીના પાટણ શહેરની પ્રાથમિક કન્યા શાળામાં ધોરણ-2 (બે)માં અભ્યાસ કરે છે. મીનાના પિતા ઈંટવાડે મજૂરી કામ જાય છે. દિવાળી પછીના ચાર માસ માટે મીનાનું સમગ્ર કુટુંબ ઈંટોના મજૂરી કામે બહારગામ જાય છે. મીનાને પણ પિતાની સાથે જવાનું થાય છે. તેને માઈગ્રેશન કાર્ડ આપવામાં આવે છે. મીનાનું કુટુંબ જ્યાં મજૂરીકામ કરે છે ત્યાં નજીકમાં શાળા નથી. ત્રણ કિલોમીટર દૂર આવેલી શાળામાં મીનાને દરરોજ ભણવા જવું શક્ય બનતું નથી. ચાર માસ પછી મીનાને દરરોજ ભણવા જવું શક્ય બનતું નથી. ચાર માસ પછી મીનાનું કુટુંબ શહેરમાં પરત આવે છે. મીના પુનઃ પોતાની શાળામાં ભણવા આવે છે. હવે મીનાના વર્ગશિક્ષક તેના છૂટી ગયેલ શિક્ષણ માટે શું કરશે અથવા શશં કરી શકાય. વિચારો.

1. ____________________
2. ____________________
3. ____________________
4. ____________________
5. ____________________

આપે આ એક સમસ્યા વિશે જાણ્યું. આવી અનેક સમસ્યાઓ વર્ગશિક્ષકમાં આપણી સામે આવતી હોય છે. આપણે જાણીએ છીએ કે બાળકને તેના રસ-રુચિ અનુસાર શિક્ષણ આપવામાં આવે. તેની વય અને કક્ષા અનુસાર શિક્ષણ આપવામાં આવે, તેની શીખવાની ગતિએ શિક્ષણ આપવામાં આવે તો શિક્ષણ ગુણવત્તા સભર અને જીવંત બને છે. પ્રજ્ઞા અભિગમનથી વર્ગખંડ શિક્ષણકાર્ય કરતી વખતે આપને આમ સંખ્યાબંધ અનુભવો થયા હશે. ચાલો આપણે નીચેના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરીએ.

1. બાળકની વયકક્ષા અનુસાર બેઠક વ્યવસ્થા કેવી રીતે કરો છો ?

____

____

____

____

____

2. બાળક સહઅધ્યાયી પાસેથી શીખે છે ? કેવી રીતે ?

3. શીખતી વખતે બાળકમાં કચાશ રહી જાય તો તેનું નિદાન કેવી રીતે કરો છો ?

4. નિદાનાત્મક ઉપચારાત્મક કાર્ય બાદ પુનઃ નિદાન કાર્ય કરો છો ? કેવી રીતે ?

5. બાળક જે શીખે છે તેનું દૃઢીકરણ કેવી રીતે કરો છો ?

6. બાળકને શીખવવાની પ્રક્રિયામાં મહાવરાની તક કેવી રીતે આપો છો ?

7. શાળાકીય મૂલ્યાંકન સંદર્ભમાં બાળકને કોઈ એક એકમ (માઈલસ્ટોન) શીખવ્યા બાદ તેનું મૂલ્યાંકન કેવી રીતે કરો છો ?

____

____

____

____

____

ઉપરોક્ત પ્રશ્નોની ચર્ચા બાદ આપણે વર્ગખંડ શિક્ષણ વ્યવહારના બે-એક ક્ષેત્રોની ચર્ચા કરીએ.

1. નિદાનાત્મક ઉપચાર :

- બાજુમાં એક બાળકની સ્વ-અધ્યયનપોથી લેખનકાર્યનો નમૂનો આપવામાં આવેલ છે. તે જૂઓ અને નીચેના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરો.
- વિષય - ગુજરાતી ધો. 2
- એકમ : માઈલસ્ટોન - 14 જોડાઅક્ષરોની ઓળખ.

1. બાળકને સ્વઅધ્યયનપોથીમાં કઈ બાબતનું લેખનકાર્ય કરવાનું હતું ?

____

____

____

____

____

2. વિદ્યાર્થી સ્વઅધ્યયન કાર્યમાં કઈ ઊણપ રહેવા પામી છે ?

____

____

____

____

____

3. **આ ઊણપ દૂર કરવા કેવી રીતે ઉપચારાત્મક કાર્ય કરશો ?**

____

____

____

____

____

4. **તમે કરેલ ઉપચારાત્મક કાર્ય પછી પુનઃ નિદાનાત્મક ઉપચારાત્મક કાર્ય કેવી રીતે કરશો ?**

____

____

____

____

____

2. સતત સર્વગ્રાહી મૂલ્યાકન :

- બાજુમાં મૂલ્યાંકન કાર્ડના આધારે બાળકે કરેલ સ્વઅધ્યયન કાર્યનો નમૂનો આપેલ છે. તે જુઓ અને પ્રશ્નોની ચર્ચા કરો.

- વિષય : ગણિત ધોરણ - 2
- એકમ : માઈલસ્ટોન - 17 સંખ્યાજ્ઞાન અને સરવાળા.

1. **આ એકમ (માઈલસ્ટોન)ના અંતે બાળક શું શીખશે ?**

____

____

____

____

2. **બાળક શું શીખ્યો ? તે મૂલ્યાંકનકાર્ડના આધારે ચકાસાયું: કેવી રીતે ?**

____

____

____

____

3. આ એકમનું મૂલ્યાંકન અન્ય રીતે કરી શકાય ? કેવી રીતે ?

4. મૂલ્યાંકન કાર્ડના અંતે બાળકમાં કચાશ જણાય તો શું કરશો ?

5. મૂલ્યાંકન કાર્ડની પ્રવિધિને તમે શાળાકીય સર્વાંગી મૂલ્યાંકનનો ભાગ ગણો છો ? કઈ રીતે ?

17. FAQS

પ્રજ્ઞાવર્ગ શિક્ષક કાર્યને લગતા પ્રશ્નો

(1) માઈલસ્ટોન જલદીથી પૂરા કરી નાખનાર વિદ્યાર્થીને કયું કામ સોંપશો ?

(2) એક કાર્ડ પર એકથી વધુ વિદ્યાર્થી આવે તો શું કરશો ?

(3) કોઈ વિદ્યાર્થી કાર્ડ લેવા જાય અને તેને કાર્ડ ન મળે તો શું સમજશો ?

(4) નોનપ્રજ્ઞા શાળામાંથી આવેલા વિદ્યાર્થીને કયા માઈલસ્ટોન પર મૂકશો ?

(5) કાર્ડ ખોવાઈ જાય કે ફાટી જાય તો શું કરશો ?

(6) વર્ગમાં પીઅરગ્રૃપ બને તેમજ સહપાઠી શિક્ષણ થાય તે માટે શું કરશો ?

(7) એકથી વધુ વિદ્યાર્થી એક સાથે જ માઈલ સ્ટોનમાં આગળ વધવા ઈચ્છે છે / વધી રહ્યા છે ? આ સ્થિતિમાં શું કરશો ?

(8) વિદ્યાર્થી જૂથ - 2માં ઝડપથી પ્રવૃત્તિ પૂરી કરી દે છે પણ તેના શૈક્ષણિક હેતુ પૂરો થતો નથી તો શું કરશો ?

(9) જૂથ- 1માં એક વિદ્યાર્થીને સંકલ્પના સમજવામાં ખૂબ જ સમય લાગે છે તો શું કરશો ?

____

____

(10) એક વિદ્યાર્થીને વર્ગખંડ બહાર રમત રમવાની પ્રવૃત્તિ કરવી છે પણ તેની છાબડીમાં બીજો વિદ્યાર્થી નથી તો શું કરશો ?

____

____

FAQS

પ્રજ્ઞાવર્ગ શિક્ષક કાર્યને લગતા પ્રશ્નોના ઉત્તરો :

(1) પૂરક પ્રવૃત્તિ આપવી. વધારાનું લર્નિંગ આપવું. પૂરક શીખવાની સામગ્રી-પ્રવૃત્તિ આપી તેણે મેળવેલા જ્ઞાનને વધુ દૃઢ બનાવવું. ગૃપ નંબર 3, 4, 5માં ધીમીગતિથી શીખતા વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવા કહેવું.

(2) એક કાર્ડ પર એકથી વધુ વિદ્યાર્થી આવે તો તેમની રસ, રૂચિ અને જરૂરિયાતના સંદર્ભમાં મહાવરો કરાવવો. ચેલેન્જીંગ ટાસ્ક આપી વિદ્યાર્થીને કાર્ડ પર એક સાથે આગળ વધવાની ગતિને નિયંત્રિત કરવી. આમ છતાં બંને સાથે આગળ વધે તો તે કાર્ડને શીખવા માટેની જરૂરી સામગ્રી એક કરતાં વધુ રાખવી.

(3) કોઈ વિદ્યાર્થી કાર્ડ લેવા જાય અને તેને કાર્ડ ન મળે તો સમજવું કે આ કાર્ડ બીજા વિદ્યાર્થી પાસે હશે અથવા કાર્ડ બીજી ટ્રેમાં મૂકાઈ ગયું હશે. કદાચ જે વિદ્યાર્થીએ આ કાર્ડ પૂર્ણ કર્યુ હશે તેની સ્વઅધ્યયનપોથીમાં પણ હોઈ શકે.

(4) નોનપ્રજ્ઞા શાળામાંથી આવેલા વિદ્યાર્થીનું નામ L.C. માં દર્શાવેલ ધોરણને આધારે જે તે ધોરણના રજિસ્ટરમાં નોંધીશ. તેના પૂર્વજ્ઞાનને તપાસી જે તે વિષયમાં માઈલસ્ટોન પર મૂકી તેના અભ્યાસની શરૂઆત કરીશ. દા.ત. શ્રેણી - 2માં પ્રવેશ મેળવેલ વિદ્યાર્થીને ગણિતમાં કયા માઈલસ્ટોનથી અભ્યાસ શરૂ કરાવવો ? આવા વિદ્યાર્થીને શ્રેણી - 1ના 8 માઈલસ્ટોનના શાહમૃગના કાર્ડ તેમજ બિલોરી કાચના સિમ્બોલવાળી વિભાગીય પુનરાવર્તન કસોટી લઈ તેને ઉપચારાત્મક કાર્ય કરી આગળ વધારીશ.

(5) કાર્ડ ખોવાઈ જાય કે ફાટી જાય તો બીજી ટ્રેમાં તે કાર્ડને શોધી જોવો. આમ છતાં કાર્ડ ન મળે તો બાજુની પ્રજ્ઞા શાળામાંથી કાર્ડ લઈ તેની રંગીન ઝેરોક્ષ કઢાવવી. અથવા તે કાર્ડનું નિર્માણ કરવું.

(6) વર્ગમાં પીઅરગૃપ બને તે માટે દરેક છાબડીમાં સંખ્યાનું બેલેન્સીંગ પાંચ-પાંચ વિદ્યાથીનું ઓછામાં ઓછુ રાખવું. વિદ્યાર્થીને પાંચના જૂથમાં અર્ધવર્તુળ (C) આકારે બેસાડવા. વધુ T.L.M. સામગ્રી જે તે કાર્ડને અનુરૂપ તૈયાર કરવા. વધુ ઝડપથી પ્રગતિ કરતા વિદ્યાર્થીને છાબડી - 3 અને છાબડી - 4માં પરોક્ષ રીતે સહપાઠી શિક્ષણ માટે જોડીશ. જેથી વિદ્યાર્થીને મહાવરો પણ થાય તેમજ મેળવેલ જ્ઞાન દૃઢ બને.

(7) વિદ્યાર્થીને તેના રસ-રૂચિ અને તેની શીખવાની જરૂરિયાત સંદર્ભે પ્રવૃત્તિ સોંપીશ.

(8) તે પ્રવૃત્તિ જેવી અન્ય પ્રવૃત્તિ સોંપીશ.

(9) કાર્ડ સિવાયની પ્રવૃત્તિઓ પણ અજમાવીશ. ત્યારબાદ તે માઈલસ્ટોન આગળની પ્રવૃત્તિ કરતા વિદ્યાર્થી સાથે જોડીશ અને સંકલ્પના સમજવામાં મદદ કરીશ.

(10) તે રમત રમી ચૂક્યા હોય તેવા વિદ્યાર્થીઓ પૈકી ઝડપથી આગળ વધતા વિદ્યાર્થીને તેની સાથે રમવાનું કહીશ.

FAQS

વહીવટી પ્રશ્નો / મૂંઝવતા પ્રશ્નો

(1) પ્રજ્ઞા વર્ગનું રજિસ્ટર કઈ રીતે બનાવશો ?

(2) પ્રજ્ઞા અંતર્ગત શાળાએ આપવાના માસિક રિપોર્ટમાં શું નોંધશો ?

(3) માસિક પત્રક તેમજ મધ્યાહ્ન ભોજનના આંકડા કઈ રીતે ભરશો ?

(4) પ્રજ્ઞાવર્ગનો વિદ્યાર્થી શાળા છોડી બીજી શાળામાં જાય છે ત્યારે તેના L.C. માં ધોરણની નોંધમાં શું લખશો ?

(5) ધો. 1 થી પની શાળામાં ફક્ત બે જ શિક્ષક હોય ત્યાં પ્રજ્ઞા વર્ગની વ્યવસ્થા કઈ રીતે કરશો ?

(6) ધોરણ - 1-2 થઈને વિદ્યાર્થીની સંખ્યા 30 કરતા ઓછી હશે તો શું કરશો ?

(7) એક વિદ્યાર્થી નોનપ્રજ્ઞા શાળામાંથી ધો- 2માં અભ્યાસ અર્થે L.C. લઈને તમારી શાળામાં આવે છે તો કયા ધોરણમાં પ્રવેશ આપશો ? આ વિદ્યાર્થીના શિક્ષણની શરૂઆત કયા માઈલસ્ટોનની કરશો ?

(8) પ્રજ્ઞાવર્ગનો શ્રેણી-3માં અભ્યાસ કરતો વિદ્યાર્થી બીજી શાળામાં અભ્યાસ કરવા માટે શાળા છોડી જાય તો વર્ગશિક્ષક/ વિષયશિક્ષક તરીકે તમે કયું પત્રક બનાવી આપશો અને તેમાં શાની નોંધ કરશો ?

(9) રમેશ ધોરણ - 1માં અભ્યાસ કરે છે. વર્ષાંતે તેણે ગણિતમાં સાત જ માઈલસ્ટોન પૂર્ણ કર્યા. નવા સત્રથી રમેશનું નામ કયા ધોરણના રજિસ્ટરમાં લખશો અને ગણિત વિષયમાં તેના શિક્ષણની શરૂઆત કયા માઈલસ્ટોનથી કરશો ?

(10) 9 વર્ષનું કદી શાળાએ ન ગયેલ બાળક પ્રજ્ઞા વર્ગમાં પ્રવેશ માટે આવે તો શું કરશો ?

(11) પ્રજ્ઞા અંતર્ગત મળતી શિક્ષક ગ્રાંટનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરશો ?

(12) પ્રજ્ઞા અભિગમ અંતર્ગત આપવાના માસિક 'પ્રગતિ પ્રોગ્રેસ રિપોર્ટ'માં આંકડા કઈ રીતે ભરશો ? આંકડાકીય માહિતી શાના આધારે આપશો ?

(13) પ્રજ્ઞા - વર્ગો માટે નવા શૈક્ષણિક વર્ષથી ધોરણ - વિષયો માટે કઈ બાબતને ધ્યાને લેવામાં આવશે ?

(14) પ્રજ્ઞાવર્ગો લેતા શિક્ષકોએ ...... અંતર્ગત આપવામાં આવતી નોંધપોથી નિભાવવી કે નહિ ?

(15) પ્રજ્ઞાવર્ગમાં કોઈ મંદબુદ્ધિનું બાળક અભ્યાસ કરતું હોય તો તેને પ્રજ્ઞાશિક્ષક કઈ રીતે આગળ વધારશે ?

(16) એક વિદ્યાર્થી 15 - 17 દિવસ પછી કે 1 મહિના પછી શાળામાં આવે તો પ્રજ્ઞાવર્ગના શિક્ષકે આ વર્ગના વિદ્યાર્થી સાથે કેવો વ્યવહાર કરવો જોઈએ ?

(17) પ્રજ્ઞાવર્ગના એક શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને એક સાથે સ્વઅધ્યયનપોથી પુરાવતા જોવા મળ્યા શું તેનો આ અભિગમ યોગ્ય છે ? હા કે ના ? શા માટે ?

____

____

(18) પ્રજ્ઞા વર્ગમાં એક શિક્ષકની સામે 60% બાળકો ગણિતના તાસમાં જોવા મળ્યા ? શું આ યોગ્ય છે ?

____

____

FAQS ના ઉત્તરો

વહીવટી/ તેમજ મૂંઝવતા પ્રશ્નોના ઉત્તરો

(1) પ્રજ્ઞા વર્ગનું રજિસ્ટર ધોરણ પ્રમાણે ટુકડી - 1 અને ટુકડી - 12નું બનાવીશ. જેમાં વિદ્યાર્થીઓમાં ટુકડી - 1માં કુમાર પછી કન્યા અને ટુકડી - 2માં જે તે ધોરણના કુમાર પછી કન્યાઓના નામ લખીશ.

(2) પ્રજ્ઞા અભિગમ અંતર્ગત શાળાએ આપવાના માસિક રિપોર્ટમાં માઈલસ્ટોન વાઈઝ વિદ્યાર્થીઓએ દરેક વિષયમાં માઈલસ્ટોન પૂર્ણ કર્યાની સિદ્ધિને આધારે ધોરણ અનુસાર ખાનામાં માઈલસ્ટોન પૂર્ણ કરનાર વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા જે તે માઈલસ્ટોનના સામેના ખાનામાં લખીશ. આ માટે પ્રગતિ માપન રજિસ્ટર તેમજ પખવાડિક પ્રજ્ઞા પ્રગતિ માપનના એકંદરીકરણનો ઉપયોગ કરીશ.

(3) મધ્યાહ્ન ભોજન તેજ માસિકપત્રકમાં આંકડાકીય માહિતી ધોરણવાર રજિસ્ટર હોવાથી નોનપ્રજ્ઞા વર્ગની જેમ જ નોંધવી. નોન પ્રજ્ઞા વર્ગની જેમ જ જાતિવાર ધોરણ પ્રમાણે આંકડાકીય માહિતી નોંધવી.

(4) પ્રજ્ઞાવર્ગનો વિદ્યાર્થી શાળા છોડી બીજી શાળામાં જાય છે ત્યારે તેના L.C.માં જે ધોરણના રજિસ્ટરમાં તેનું નામ બોલતું હોય તે ધોરણનો ઉલ્લેખ કરવો. સામાન્ય વર્ગના વિદ્યાર્થીની જેમ જ તેના ધોરણની નોંધ L.C. માં કરવી.

(5) ધોરણ 1 થી 5 ની શાળામાં ફક્ત બે જ શિક્ષક હોય અને ત્યાં પ્રજ્ઞા વર્ગો ચાલતા હોય ત્યાં એક શિક્ષકે ધો. 1 અને 2નું યુનિટ ચલાવવું. બીજા શિક્ષકે ધો. 3 અને 4ના પ્રજ્ઞાવર્ગનું યુનિટ ચલાવવું. ધો. ૫ના વિદ્યાર્થીઓને ધો. 3, 4 સાથે બેસાડવા. કોમન મુદ્દાઓમાં તેમને વિષયવસ્તુ સાથે જોડવા. જરૂરી એકમો અલગથી પૂર્ણ કરવા.

આ શાળામાં જો ધો. 1 થી 4 અથવા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ઓછી હોય તો એક શિક્ષકે ધો. 1 થી 4ના વિદ્યાર્થીઓને છાબડી વાઈઝ બેસાડી પ્રજ્ઞાવર્ગનું સંયુક્ત યુનિટ ચલાવવું. બીજા શિક્ષકે ધો. 5 લઈને શાળાનો વહીવટ સંભાળવો.

(6) જે શાળામાં ધોરણ 1-2 થઈને વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા 30 કરતા ઓછી હશે તો એક જ શિક્ષકે રૂમમાં ત્રણ રેક બનાવડાવી, ત્રણેય વિષયની છાબડીઓ તેમજ સાહિત્ય ત્યાં લગાવી પ્રજ્ઞાવર્ગનું વ્યવસ્થાપન કરવું.

(7) એક વિદ્યાર્થી નોનપ્રજ્ઞા શાળામાંથી ધોરણ - 2માં અભ્યાસ કરવા માટે L.C. લઈને તમારી શાળામાં આવે છે તો તેને બીજા ધોરણમાં પ્રવેશ આપી તેનું નામ ધો. 2ના રજિસ્ટરમાં લખવું અને ધોરણ 2ના જે તે વિષયના મૂલ્યાંકન કાર્ડ અને પુનરાવર્તન કસોટીને આધારે વિદ્યાર્થીના પૂર્વજ્ઞાનને મૂલવી જે તે માઈલસ્ટોન પર તેની નોંધ કરી તેનો અભ્યાસ શરૂ કરાવવો. મૂલ્યાંકન કાર્ડ ઊલટાક્રમથી વિદ્યાર્થીને આપવા જેથી તેની ક્ષમતા જાણી શકાય.

(8) પ્રજ્ઞા વર્ગમાં શ્રેણી- 3માં અભ્યાસ કરતો વિદ્યાર્થી બીજી શાળામાં અભ્યાસ કરવા જાય તો વર્ગશિક્ષક/વિષયશિક્ષક તરીકે પ્રજ્ઞા પ્રગતિમાપન રજિસ્ટરને આધારે 'પ્રજ્ઞા પ્રગતિ કાર્ડ'માં તેની માસવાર પ્રગતિની નોંધ કરવી. તેમજ તેણે કેટલો અભ્યાસ પૂર્ણ કરેલ છે તેના શૈક્ષણિક મુદ્દાની નોંધ શૈક્ષણિક હેતુને આધારે કરીશ.

(9) નવા સત્રથી રમેશનું નામ શ્રેણી - 2ના વર્ગ રજિસ્ટરમાં નોંધાશે. પરંતુ ગણિતમાં તેણે સાત માઈલસ્ટોન પૂર્ણ કર્યા હશે તો સત્રની શરૂઆતમાં તેનો અભ્યાસ 8માં માઈલસ્ટોનથી શરૂ કરવાનો રહેશે.

(10) 9 વર્ષનું કદી શાળાએ ન ગયેલ બાળક પ્રજ્ઞા-વર્ગમાં પ્રવેશ માટે આવે તો તેને RTE ના નિયમ પ્રમાણે વયને અનુરૂપ ધોરણ - 4માં પ્રવેશ આપી જે તે વિષયમાં તેનું પૂર્વજ્ઞાન ચકાસી ધોરણ - 1, 2, 3ના માઈલસ્ટોનના મૂલ્યાંકનના કાર્ડ પૂર્ણ કરાવી તેને ક્રમશઃ આગળ વધારવો. પાયાનું શિક્ષણ તેને મળે તે માટેના કાર્ડ તૈયાર કરાવી તેની નોંધ પ્રગતિમાપનમાં કરવી.

(11) પ્રજ્ઞા અંતર્ગત મળતી શિક્ષક ગ્રાંટનો ઉપયોગ સપ્તરંગી પ્રવૃત્તિ માટે રો- મટીરીયલ્સ ખરીદવા, પેન્સિલ, રબર, શાર્પનર જેવી પાયાની જરૂરી શૈક્ષણિક સામગ્રી, પોર્ટફોલિયો ખરીદવા કરવો તેમજ T.L.M. સામગ્રી નિર્માણ માટે કરવો. ગ્રાંટનો ઉપયોગ કાર્ડને અનુરૂપ જરૂરી T.L.M. સામગ્રીના નિર્માણ માટે કરવાનો રહેશે.. ખરીદીના બિલ-વાઉચર યોગ્ય રીતે નિયમાનુસાર નિભાવવાના રહેશે.

(12) પ્રજ્ઞા અભિગમ અંતર્ગત આપવાના માસિક 'પ્રગતિ પ્રોગ્રેસ રિપોર્ટ'માં આંકડા 'પ્રગતિ માપન રજિસ્ટર'માં પૂર્ણ કરેલ માઈલસ્ટોનની સંખ્યાને આધારે એકંદરીકરણ કરીને ભરવાનું રહેશે. પખવાડિક મૂલ્યાંકન પત્રકનો ઉપયોગ પણ કરી શકશો.

(13) પ્રજ્ઞાવર્ગો માટે આગામી શૈક્ષણિક વર્ષથી ધો. 1 થી પમાં પ્રજ્ઞા અભિગમની ટ્રેનિંગ તમામ શિક્ષકોને આપવામાં આવશે. જેથી કોઈ પણ પ્રજ્ઞા અભિગમની તાલીમ લીધેલ શિક્ષકને કોઈ પણ પ્રજ્ઞા વર્ગ કે પ્રજ્ઞા વર્ગના ગુજરાતી/પર્યાવરણ, ગણિત કે રેઈનબો એક્ટિવીટીનો વિષય લેવાનો રહેશે.. ધો. 1 થી 5ના શિક્ષક પ્રજ્ઞા તાલીમને લીધે ગમે તે પ્રજ્ઞાવર્ગમાં ગમે તે વિષય ભણાવી શકે તે માટે તાલીમબદ્ધ કરવામાં આવશે.

(14) પ્રજ્ઞાવર્ગો લેતા શિક્ષકોએ 'ADEPTS' અંતર્ગત આપવામાં આવતી નોંધપોથી નિભાવવાની રહેશે. સામાન્ય વર્ગ લેતા શિક્ષકોની જેમ જ 'ADEPTS'ની માહિતી ભરવાની રહેશે.

(15) મંદબુદ્ધિવાળા બાળકને આગળ વધારવા પ્રજ્ઞાશિક્ષકે તેનામાં આત્મવિશ્વાસ પેદા કરવો. નોર્મલ બાળકની સાથે રાખી તેનો પણ કાર્ડ બદલાય, તેનો પણ માઈલસ્ટોન પૂર્ણ થાય એવા પ્રયત્નો કરવા. તેના કાર્ડ બદલાવતા રહેવાથી તેનામાં ભણવાનો આનંદ, આત્મવિશ્વાસ આવે. લાંબા ગાળે પ્રગતિ જોવા મળે. સપ્તરંગીની પ્રવૃત્તિમાં આ વિદ્યાર્થીને વિશેષ તક આપવી.

(16) એક વિદ્યાર્થી 15-17 દિન કે 1 મહિના પછી પ્રજ્ઞા વર્ગમાં આવે તો તેની ગેરહાજરીનું કારણ જાણી તેને સીધો અટકેલો હોય તે કાર્ડથી શરૂ ન કરાવતા બે-ત્રણ દિવસ માનસિક રીતે ફ્રી થાય તે માટે

વાતાવરણ પૂરું પાડવું. એને આવડતી હોય તેવી વાત, ગીત, વાર્તા વિદ્યાર્થીઓ સામે પ્રસ્તુત કરાવી તેનામાં ફરીથી વિશ્વાસ આવે પછી જ તેને જે કાર્ડથી અટક્યો છે ત્યાંથી શરૂઆત કરવી.

(17) પ્રજ્ઞાવર્ગના એક શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને એક સાથે સ્વઅધ્યયનપોથી પુરાવતા જોવા મળ્યા તેમનો આ અભિગમ યોગ્ય નથી. વિદ્યાર્થીને જ્યારે લેખનનું કાર્ડ આવે ત્યારે જો સ્વઅધ્યયનપોથીમાં લેખન કરાવવાનું હોય ત્યારે જ સ્વઅધ્યયનપોથી વિદ્યાર્થીએ જાતે પૂરવાની છે. શિક્ષકનો આ અભિગમ આપવામાં આવેલ તાલીમ અને પ્રજ્ઞા અભિગમથી વિરુદ્ધનો હોવાથી તેમણે તેમની એક સાથે સ્વઅધ્યયનપોથીમાં પૂર્તતા કરાવવાની રીત છોડવી જ પડે.

(18) પ્રજ્ઞાના એક વર્ગમાં શિક્ષકની સામે છાબડી - 1માં 60% બાળકો બેઠા છે. જે યોગ્ય ગણાય નહિ. દરેક છાબડીમાં વર્ગના બાળકો 5 કે 7ના જૂથમાં જોવા મળે તે રીતે વર્ગનું વ્યવસ્થાપન કરવું.

•

18. સકસેસ સ્ટોરી

પ્રજ્ઞા અભિગમ ગુજરાત રાજ્યમાં બદલાવ સાથેનો એક નૂતન જ અભિગમ હતો. જૂન-2010થી શરૂ થયેલ ફેઝ-1 અને તે પછી ફેઝ-2 અને ફેઝ-3માં શાળાઓની સંખ્યા આ કાર્યક્રમમાં વિસ્તરતી રહી છે.

અભિગમ નવો જ હતો. પડકાર અને પ્રશ્નો સહજ હતા. પરંતુ વર્ગખંડમાં કાર્યકરત શિક્ષકોની કટિબદ્ધતા, પ્રશ્નો ઉકેલની તેમની સાચી દિશાને કારણે કાર્યક્રમ વધુ સફળતા સાથે વિસ્તરતી રહ્યો છે.

આ સફળતા પાછળ અનેક નાની મોટી ઘટનાઓએ કાર્યક્રમના અમલીકરણકર્તાઓને પણ પ્રેરકપથ પૂરો પાડ્યો છે.

તે પૈકીની કેટલીક સકસેસ સ્ટોરી...

ફેઝ-1 દરમિયાન ઑગસ્ટ-2010માં મોડાસા તાલુકાની કઉંટાડા પ્રાથમિક શાળામાં એક વાલી બેઠક યોજી એક ચોક્કસ સમુદાયની છૂટી છવાઈ વસ્તી ધરાવતા આ ગામના 20 જેટલા વાલીઓ બેઠકમાં આવ્યા.

પ્રજ્ઞા અભિગમને સમજાવી મેં તેમની પાસે બાળકોના બેસવા માટે પાથરણાની વ્યવસ્થા કરી આપવામાં મદદ કરવા વિનંતી કરી. શિક્ષકોએ કહ્યું ''સાહેબ, એ વાલીઓ અહીં આવ્યા એ જ પૂરતું છે. એમની પાસે આર્થિક અપેક્ષા ખોટી રાખો છો'' મેં કહ્યું. ''આપણે કયા પૈસા જોઈએ છે ? આપણે વસ્તુના સ્વરૂપે મદદ લઈએ તો ?'' મેં વાલીઓને કહ્યું. બાળકને માટે કાર્ડનો એક જ સેટ મળેલ છે. આ કાર્ડ ખૂબ જ અગત્યના છે. તે નીચે જમીન પર રાખવાથી બગડવા સંભવ છે. તેથી તમે આ શાળાને બે-બે ખાતરની ખાલી ધોયેલી કોથળીઓ આપો.

એક વાલીએ કહ્યું ''સાહેબ એ તો હાલ જ લાવી દઈએ.''

બીજા એ કહ્યું, હાલ જ એને કાપીને તેના પાથરણા બનાવી દઈએ, બાળકો નીચે બેસે તે કેમ ચાલે ?

બેઠક પૂરી થતામાં જ પાથરણા માટેનું આયોજન પૂર્ણ થયું. બીજા દિવસે બાળકો પાથરણા ઉપર બેસીને કાર્ય કરતા થયા.

મારી તે પછીની મુલાકાતે ખાદીની શેતરંજી પર બાળકો કાર્ય કરતા જણાયા. એ જ વાલીઓએ 15 ઑગસ્ટે ગામ સમક્ષ પ્રસ્તાવ મૂકી પ્લાસ્ટિક પાથરણા ઉપર શેતરંજીની વ્યવસ્થા કરી આપી.

વાત આટલેથી અટકતી નથી...

આ વિચાર મેં વિજયનગર રાજપુર પ્રા. શાળામાં મૂક્યો. એકદમ રાજસ્થાન સરહદ પાસેની વનવાસી વિસ્તારની એ શાળામાં વાલીઓએ ઑફિસ કાર્પેટ લાવવા મદદ કરી. શિક્ષકોએ જાતે ફીટ કરી.

વડાલી તાલુકાની ચુલ્લા પ્રાથમિક શાળામાં ફેઝ-3માં પ્રજ્ઞા અભિગમ દાખલ થયો. શરૂ થયા પછી પંદરેક દિવસ મેં એને અગાઉની તાલીમોમાં શીખવ્યા અનુસારનું પ્રારંભિક જૂથ વિભાજન શીખવ્યું.

કામ કરતી શિક્ષિકા બહેનનો અવઢવમાં હતા. એક દિવસ તેઓ રંગ... લ્યો... રંગ લ્યો.... રમત રમાડતા હતા. મેં એમને પ્રારંભિક જૂથ વિભાજનમાં આ રમત કામ આવે ? તે વિચારવા કહ્યું. બપોર પછીના સમયમાં તેમણે મને એ રમતને આધારે પ્રારંભિક જૂથ વિભાજન કેવી રીતે થાય તે કરીને વાસ્તવિક બતાવ્યું. (જુઓ આ જ મોડ્યુલનું પ્રારંભિક જૂથ વિભાજન પ્રકરણ)

રાજકોટની મહર્ષિ દધિચિ પ્રા. શાળામાં ફેઝ-1 દરમિયાન મુલાકાતે જવાનું થયું. એક વર્ગમાં ધોરણ - 7ની ઉંમરનો એક બાળક તેની માતા સાથે એક ખૂણામાં કાર્ડ અને તેને આધારે પ્રવૃત્તિ કરતો હતો. એ બાળકનું નામ ગોપાલ. ગોપાલ ... બાળક હતો. પાંચ વર્ષથી એ અહીં ભણતો હતો. પરંતુ તેની શીખવાની ધીમી અને અસમર્થ ગતિને કારણે પ્રજ્ઞા વર્ગ પૂર્વેના વર્ગોમાં તેને વ્યક્તિગત રીતે શિક્ષણકાર્ય કરાવવું શિક્ષક માટે પણ પડકારજનક કાર્ય હતું. પરંતુ પ્રજ્ઞા કાર્યક્રમ શરૂ થતા હવે બાળકે જૂથ- 1માં શીખ્યા પછી વ્યક્તિગત આગળ જવાનું હતું.

મેં જોયું તો આનંદ મને થયો કે જૂથ- 1માં ગોપાલને શિક્ષક શીખવે તે વખતે તેના મમ્મી પણ તે માઈલ સ્ટોનની બાબત શીખી લેતા હતા. તે પછી આગળના કાર્ડમાં તેના મમ્મી જરૂરી મદદ કરી, શિક્ષકની જરૂરી મદદ લઈ ગોપાલને શીખવતા હતા. ગોપાલના મમ્મી એટલા માટે ખુશ હતા, કારણ પોતાના બાળકની ડિસેબેલીટીમાં કદાચ પ્રજ્ઞા અભિગમ સિવાય કોઈ જ શીખવાનો વિકલ્પ ગોપાલ માટે રહ્યો નહોતો. અહીં ધીમે-ધીમે પણ ગોપાલ કરી શકાય તેટલા કાર્ડ ઉપર કામ કરતો હતો.

સેજલની મુસ્કાન !

નવાનદીસર જેવા ગામડામાં જ્યાં ભણનારી પહેલી પેઢી શાળામાં હોય ત્યાં પોતાની દીકરીઓને ભણાવવાની ગંભીરતા ના હોય તે સ્વાભાવિક છે ! અને તેમાય સેજલ વિશે તો મા-બાપે ય ગાંઠ વાળી દીધી હતી કે ‘‘આ તો કશું નહિ શીખે... હરખું બોલતા ય નથી આવડતું !’’

એના કારણે સેજલનો શાળા પ્રવેશ એક વર્ષ મોડો થયો. ચાળીસ બાળકો વચ્ચે શિક્ષિકાબેન તેની પર વધુ ધ્યાન આપવાનો પ્રયત્ન કરે પણે તેના આત્મવિશ્વાસનું શું ? બધા જે વાંચતા. લખતા તે બધું હજુ સેજલની સમજ બહાર હતું ! વર્ગમાં બેન તેની સાથે વાત કરે તો ઠીક નહીંતર મુંઝાઈને બેસી રહેવું. વર્ષ એક જ પસાર થઈ ગયું. તેના પર સ્થગિત એવું લેબલ પણ લાગ્યું. શાળામાં એના પછીના વર્ષે પ્રાયોગિક રીતે ‘‘પ્રજ્ઞા અભિગમ’’ અમલમાં આવ્યો. હવે, સેજલની અને શિક્ષિકા વચ્ચેનો સંવાદ વધ્યો કારણ કે અન્ય બાળકો ઘણું ખરું કામ પોતાની જાતે કરતા થયા. સપ્તરંગી તાસમાં ધીરે ધીરે તેની શક્તિઓ ખીલવા લાગી. તેની પ્રતીતિ શાળા પરિવારને ત્યારે થઈ જ્યારે તેણે બાળમેળામાં બધાની વચ્ચે વિશ્વાસપૂર્વક એક બાળગીત રજૂ કર્યું. આજે સેજલ ધોરણ ત્રીજાના શરૂઆતના માઈલસ્ટોન પર છે, તેની ઉંમરના બાળકો કરતા આપણા શૈક્ષણિક હેતુઓ કેળવવામાં થોડી ધીમી, પણ આનંદ : તેણે, અમને, તેના વાલીઓને એ વાતનો છે કે તે હવે મુંઝાઈને નથી બેસી રહેતી, તે બધાને મળે છે, વાતો કરે છે ખિલખિલાટ હસે છે !

આખરે બાળક માટે શિક્ષણ છે, શિક્ષણ માટે જ બાળકો નહિ !

(1) આવી અન્ય સકસેસ સ્ટોરી નોંધો.

પ્રજ્ઞા ગીત

બનીએ પ્રજ્ઞાવાન
આપણે બનીએ પ્રજ્ઞાવાન
પ્રજ્ઞા દ્વારા આપણા સૌનું
વિકસતું રહે જ્ઞાન.... (૨)
આપણે બનીએ પ્રજ્ઞાવાન

હળીમળીને શીખીએ સૌએ
અસહાય ના કોઈ...
સૌ સંગાથે વધીએ આગળ
એ જ ખરું અનુષ્ઠાન... (૨)
આપણે બનીએ પ્રજ્ઞાવાન

સોનુ-ચાંદી-રૂપિયા-સત્તા
અઢળક હોય ભલે ને...
જેની પાસે શિક્ષણ સાચું
એ જ ખરાં ધનવાન... (૨)
આપણે બનીએ પ્રજ્ઞાવાન

જીવન સાર્થક બનતુ એનું
ધ્યેય છે જેની પાસે...
દૃઢ નિશ્ચયથી વધતાં આગળ
એ જ ખરાં બળવાન... (૨)
આપણે બનીએ પ્રજ્ઞાવાન

– પ્રકાશ પરમાર

સ્પેસીફીકેશન
સાઈઝ : 8.5 x 11 ઈંચ
કવરપેજ : 210 GSM આર્ટ પેપર
ઈનરપેજ : 80 GSM મેપલીથો
ટુ સેન્ટરપીન

પ્રજ્ઞા

(પ્રવૃત્તિ દ્વારા જ્ઞાન)

નૂતન શૈક્ષણિક અભિગમ

શિક્ષણનો અધિકાર

સર્વ શિક્ષા અભિયાન
સૌ ભણે, સૌ આગળ વધે

ગુજરાત પ્રારંભિક શિક્ષણ પરિષદ
સર્વ શિક્ષા અભિયાન
સેક્ટર-૧૭, ગાંધીનગર